

معیار الاولیاء

Eser

MÎ'YÂRU'L-EVLİYÂ

Müellifi:

Halvetî Uşşaki, Nakşî Bahaî ve Kadirî halifelerinden,
Kasımpaşa'daki Yahyâ Kethüdâ Dergâhı'nın Şeyhi,
Haremeyn (Mekke ve Medine) Mevalisinden,
(Kâdî) Muhammed Âsım Efendi'nin oğlu

Manisalı Şeyh Abdurrahman Sâmî

İstanbul

Necm-i İstikbâl Matbaası – Ebussuud Caddesi'nde

1339

معار الاولياء

Eser

MÎ'YÂRU'L-EVLİYÂ

Müellifi

Kasımpaşa'daki Yahyâ Kethüdâ Dergâhı'nın Şeyhi,

Manisalı Kâdizâde,

Şeyh Abdurrahman Sâmî el-Halvetî el-Uşşâkî el-Kâdirî en-Nakşî

İstanbul

Necm-i İstikbâl Matbaası – Ebussuud Caddesi'nde

1339

Mi'yâru'l-Evliyâ Kitabın İçindekiler

Birinci Mertebe, Avama Hitaptır	5
İkinci Mertebe, Havassa Hitaptır	6
Üçünü Mertebe, Havâsu'l-Havâsa Hitaptır	6
Birinci Bâb - Şeriatın Beyanı Hakkındadır	7
Birinci Fasil, İslam Akidelerinin Açıklanması Hakkındadır	8
Birinci Bölüm: İlâhiyat Beyanındadır	9
Sıfât-ı Zâtiyye-Sübûtiyye-Fi'liyye-Selbiyye	10
Molla Fenari, Fatiha Tefsiri	11
Nebeviyyât	13
İtikadi Meseleleri	15
Fırak-ı Dallenin Şubeleri	18
İkinci Fasil: Amellerin Açıklanması Hakkındadır	19
Tevhid Mertebeleri	19
İbadet ve İlimlerin Sureti ve Manevi Durumları	20
Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifetin Amel Açısından Birbirine Nispeti	30
İkinci Bâb - Tarikatın Açıklanması	31
Tarikat-ı Âliyenin Erkanı	32
Cehri ve Hafî Zikir	33
Hicab Perdeleri	35
Nefsânî ve Rûhânî Mertebelerin Sülûku	39
Tarikat-ı Âliyye'den Pîrân ve Büyük Şeyhlerin Tarikatları ve Silsileleri	44
Üçüncü Bâb - Hakikat Beyanındadır	53
Tasavvufî Terimler	54
Cem - Fark - Cem'ul-Cem	63
Ricâlullah (Allah erleri)	65
Dördüncü Bâb: Ma'rifetullah (Allah'ı Bilmek) Beyanı	66
Ma'rifetu'l-Avam	66
Ma'rifetu'l-Havas	67
Ma'rifetu'l-Havasû'l-Havas	68
Hâtime: Vahdet-i Vücûd Sırrı	70
Haftanın Evradı	72

Rahmân ve Rahîm Allah'ın ismiyle

Hamd, Cemâl, Celâl ve Kemâl vasıflarıyla nitelenmiş olan Allah'adır. Salât ve selâm, semavi kitaplarda güzel huyların kemâliyle nitelenmiş (Hz. Muhammed'e) ve onun ailesine, ashabına ve hakka ulaştıran yolu izleyen tâbiîlerine olsun.

Bundan sonra bilinmelidir ki, Allah'ın kullarından istediği şey, onları yaratmasının sebebi olan, ona karşı insani edepi ve kulluk görevlerini öğrenip uygulamaları, böylece ilahi murada uygun bir terbiye ile hem bu dünyada hem de ahirette saadete erişmeleri ve edebiyet âleminde selametle yüksek manevi merteye yakınlığına layık hâle gelmeleridir.

Nasıl ki bir fakirin hâline merhamet edilerek verilen sermaye ile ticaret yapması kendi menfaati için külfete katlanmasını gerektiriyorsa, kul da bakmak için Allah'ın yarattığı göze, konuşmak için Allah'ın yarattığı dile, işitmek için Allah'ın yarattığı kulağa, tutmak için Allah'ın yarattığı ele, yürümek için Allah'ın yarattığı ayağa, uyumak için Allah'ın yarattığı uykuya, uyanmak için Allah'ın yarattığı uyanıklığa, nefes almak için Allah'ın yarattığı havaya, açlığı gidermek için Allah'ın yarattığı bir lokma aziz ekmeğe, harareti gidermek için Allah'ın yarattığı suya, oturmak için Allah'ın yarattığı yere, düşünmek için Allah'ın yarattığı akla muhtaçtır.

Bu sebeple her an Hakk'a muhtaç, yoksul olan kuluna, Allah, kendi zâtî ve sıfâtî merhametiyle din, iman, ibadet ve yakın sermayesini ihsan buyurmuştur ki; edebiyet âlemini güvence altına alıp geçici dünya pazarından hüsrana çıkmaktan kurtulsun, özel dereceye ulaşsın.

İki dünya saadeti sağlayan şey ise, selim bir kalptir. O kalp, harabe hâline gelmiş, karanlıklar içindeki bir kalp değil; zulmetin kalınlığı ve nasipsizlikten kurtarılıp nurla aydınlanmış bir kalptir.

İtaatin meyvesi; karanlıktan nura, kudretten sevince, azaptan sevaba, ayrılıktan vuslata, kulluktan yakınlığa, reddedilmişlikten kabul edilmişliğe ulaşmaktır.

Selim kalp ise dört devaya muhtaçtır. Çünkü kalp, cisimle ruh arasında "âdem" diye adlandırılan birleştirici bir berzahtır; havz (birikme) mertebesinde. Cismin günah ve ibadet terkinden kaynaklı elde ettiği karanlık, nasıl

kalbe yansiyorsa; ruhun da kötü ahlaklarla nitelenmesi ve keşif, şuhud, müşahade ve müayene gibi ruhani derecelerden mahrum kalması da kalpte perde (hicap) oluşturur.

Bundan dolayı, dört türlü karanlığın kalbe sürekli yansması, her dakika kalbi kirlendirir, katılığı ve kalbi bozan afetleri artırır, onu selametten mahrum eder. Bu nedenle Kur’ân-ı Kerîm, dört çeşit devayı emrederek ebedî saadet yolunu göstermiştir ki bunlar: şariat, tarikat, hakikat ve marifettir.

Bu nedenle ben, hakirlerin en hakiri, en aşağı olan, **Halvetiyye Uşşâkiyye Tarikatı Şeyhi, Kadiriyye ve Behaiyye (Nakşi) ile de şereflenmiş Abdurrahman Sâmî el-Manisalı** olarak; kelam alimleri, büyük pîrler ve yüce şeyhlerin (Allah sırlarını daim eylesin) muteber eserlerinden özetleyip aratarak dört bölüm üzerine bir tertip yaptım.

Adını da “**Mî’yârü’l-Evliyâ**” koyup, sâliklere hizmet, vâsıllara ise himmete vesile olması ve uhrevî manevî sevaba nail olmak niyetiyle yazdım.

Kabul olunması için Allah’a dua ederim; Resul’ün ve seçkin nebinin pak, iffetli ailesinin hürmetine.

Mukaddime üç mertebeli hitaptan ibarettir.

Birinci Mertebe, Avama Hitaptır

1. Bir eve gelmekten maksat, evin sahibi olan kişidir. Dünya evine gelmekten maksat ise Rahman olan Yaradan’dır.
2. Kul kapıya riayet eder, Âbid (ibadet eden) de Allah’a ibadet eder.
3. Su aktığı yere yol bulur; ömür de harcadığı yolda sona erer. “İnsanlar ölürler...” hadisin sonuna kadar.
4. Çarşıdan çıkmadan alacağını düşün; dünya çarşısından çıkmadan ahiret için ne işlediğini düşün.
5. Herkes ektiğini biçer, her insan da yaptığı amele göre mükâfata erişir.
6. Sermaye azaldıkça değeri artar; ömür de azaldıkça kıymetini bil. Gün gelir ölürsün; kalbin parça parça dağınıklığını önceden muayene et; dinini, imanını ve amelini taklitten koru.
7. Habersiz öleceğin gün bir kefen ve bir mezar yerinin sahibi olursun. Acaba dünyadayken sonsuzluk için rahmetten yana mı yoksa azaptan yana mı bir yoldasın?

8. Gideceğin yön için hazırlan; hayat yolculuğunun nihai dönüş yeri Hakk'ın huzurudur. Gitmeden hazır ol.

9. İyiliğini gördüğün kimseye karşı insanlığını bil; sonsuz nimete eriştiğin Allah'a da ibadetini bil.

10. İmtihanda olan kişi hâline dikkat eder; dünyaya ilahi imtihan için gelen insan da sonuna, manasına dikkat eder.

İkinci Mertebe, Havassa Hitaptır

1. Nefsi tezkiye etmek sonucu doğurur; amel ve ibadetten gayrısı gösteriş ve çirkinliktir.

2. Var olan dünyayı yok, vaadedilen ahireti ise var gibi görmek basiret ehlinin halidir.

3. Hevâdan yüz çevirmek, Mevlâya yönelmenin alâmetidir.

4. Elbise gibi olan din libasını, en aşağı derecedeki rezillikten korumak gerekir.

5. Kimya, demiri altına çevirir; ihlas kimyası da ibadeti kabul ettirir; âbid olanı ihlaslılar zümresine dahil eder.

6. Az bir şeyi terk edemeyen kişinin, çoğunu da terk edemeyeceği gerçeğine dayanarak, az bir şey olan dünyaya karşılık, büyük nimet ve sürekli saadet olan ahireti tercih etmek, takva işaretlerindendir.

7. Bela, musibet seçilmeye vesile olduğu için, hakikatte nimetle eşittir.

8. İlacın açlığı, tahmini bir şifa ümidiyle nasıl geçerse, ibadetin zorluğu ve günahı terk etmenin sıkıntısı da kesin ve net olan saadet ümidiyle geçer.

9. Yıkanmayan çamaşırları kir nasıl çürütürse, temizlenmeyen kalp de isyan kirliliğiyle katılık kazanır.

10. Güzel ahlaka ve itaate devam etmek, ahirete iştiaak ve rağbet sebebi olduğu gibi; kötü ahlak da inkârı sevk eder.

Üçünü Mertebe, Havâsu'l-Havâsa Hitaptır

1. Işık, güneşle kaimdir; varlık da Hak ile kaimdir.

2. Dış âlemin derecelerini iç âleminde seyreden kimse, daima kendi kusurunu görme saadetine ulaşır.

3. Hakk'a yakınlık, halktan yok olma derecesi ölçüsündedir.
4. Zorunlu varlıkla (Vacibu'l-Vücut'la) kaim olması ve mümkün (mah-luk) olanın yoklukta erimesi, velâyet (velilik) makamıdır.
5. Beşeri (Nasut) ve ilahi (Lahut) dereceleri bir araya getiren varlığın hangi derecede makama sahip olduğunu bil ve yükselmeye çalış.
6. Edeb-i ma'a'l-hak (Hak ile edep), imanın kemali; Hak ile edepli olmak, kesin inanç ve görme kemaliyatı mertebesidir.
7. Keşf ve görmeyi gerektirmeyen bir yolculuk, inançta ve amelde kusu-run delilidir.
8. Sonradan olan sıfatlarla ezeli olanın birliğini görüp, ezeli olan rehberi, hidayeti fark etmeyen kişi, sadece tesbihte kalır.
9. Mümkün olan varlığın, vacip olan varlıkta yok oluşunu tevhid gözüyle müşahade edip de, sonradan yaratılmış olanı ezeli olandan ayırt etmeyen kim-se, hulûl ve ittihad (bir olma, birleşme) tehlikesine düşer.
10. Mertebelerin en yücesinde, yokluk ve şuhûd hâlinde kulluk olduğunu bilmeyen kimse, manevî mirastan mahrum kalır.

Birinci Bâb, Şeriatın Beyanı Hakkındadır

Gavs-ı Âzam'ın “nâsût ile melekût arasında olan tavırlar şer'îattır” buyruğu, yani beden nâsût cevheri, kalp ise melekût cevheri olup, beden ile ibadet, kalp ile ihlas ve yöneliş mertebelerini işleyip, günah ve afetlerden korunmak şeriat mertebesidir.

Soru: Şeriat zuhur “açığa çıkma (görünme)” anlamına geldiğine göre, gizli olan kalp amelleri ve ahlakları şeriata hangi şekilde dâhil olur?

Cevap: İnsanlık ağacının kökü mesabesinde olan kalp, gizli olsa da, meyve ve sonuç itibariyle görünürdür. “Zâhir, bâtının başlığıdır.” Vücudun hareketleri, kalbin etkisiyle ortaya çıkar; yani fiil, kalbin başlangıcıdır. Hatta “düzelmaz” hükmü “kalpleriniz düzelmedikçe” şeklinde buyrulmuştur. Ahirette cezalandırmanın kalplerden başlaması da bundandır. Şeriatin “aynü'l-mâ” yani suyun kaynağı anlamında kullanılması da bunu destekler.

Soru: Bu durumda şeriat, kalbi ilgilendiren amellere mi yoksa bedensel amellere mi isim olmuştur?

Cevap: Kötü ve iyi ahlaklar, niyet bakımından kalbe, fiil bakımından görünüşüne göre değerlendirilir. Bu nedenle her ikisini kapsayacak şekilde genel olarak adlandırılır. Bu sebeple, yargı kararlarında bile şahitlerin güvenilirliği gerekir. Şeriat, Yüce Allah tarafından bildirilmiş ilahi hükümlerdir. Bu hükümlerin bir kısmı kalbe ait olup (ahkâm-ı kalbiyyeye ‘akâ’id-i ehl-i sünnet) Ehl-i Sünnet akidesi olarak adlandırılır; diğer kısmı ise bedene ait olup (ahkâm-ı cismâniyyeye fıkıh u ‘ibâdet ve mu‘amelât) fıkıh, ibadet ve muameleler olarak ikiye ayrılır. Bedenin doğruluğu kalbe bağlı olduğundan, önce kalbe ait Ehl-i Sünnet akidesinin açıklanması uygun görülmüştür.

Birinci Fasil, İslam Akidelerinin Açıklanması Hakkındadır

İmam-ı Âzam radiyallahu anh’ın, ilimle uğraşanlar arasında “**Şeriat değişmiştir ama din değişmemiştir**” sözüyle anlaşıldığı üzere, önceki ümmetlerin her birine kabiliyet ve yeteneklerine göre amel ve ibadet teklif edilmiştir; şeriatları, ibadet ve muamele hükümleri farklıydı. En kamil şeriat Muhammedî şeriattır; ancak din hiçbirinde farklı değildir.

İslam akideleri bakımından, **Âdem** aleyhisselamdan itibaren her ümmette inanç meseleleri ancak bir inançtır. Bu şekilde, din akideye dair bir kavram olarak kullanılmış olur.

Ehl-i sünnetin inancı, Âdem zamanından beri geçerli olan inançtır.

Mesela, Âdem’den beri âlemin sonradan yaratıldığını her peygamber kendi kavmine bildirmiştir; aynı şekilde kıyametin kopacağını da her peygamber kavmine bildirmiştir.

İyilik yapanlara mükafat, kötülük yapanlara ceza verilmesi için kıyametin vuku bulması aklen gereklidir, naklen de sabittir.

Bu nedenle Devriyye ve Tenasühiyye mezheplerine göre ruhların döndüğü gibi bir inanç, dini inkâr etmeyi gerektirdiği için hiçbir peygamberin inancına uygun olmadığı gibi, Muhammedî yol, sahabe ve tabiîn yolu ile de çelişerek sapkınlıkta yerini almıştır.

Hatta Hazreti Ömer radiyallahu anh, “**Kim mesh ettiğini (görüş beyan ettiğini) söylerse mesh ona aittir**” diyerek bu inancı reddetmiştir. İmam da, Şemsü’l-Maârif kitabında Devriyye ve Tenasühiyye mezhebini reddederek “anlayış İslam dışıdır” demiştir; bu da kıyametin kopacağına inanmanın İslam’ın iman şartlarından olmasındandır.

Bazı manevî dereceleri anlatan sözleri anlayamayanlar, bunları maddîye yormuş ve hata etmişlerdir. Tarikat şeyhlerinin büyükleri, amelde tembelliğe, inançta atalete (sefalet) asla müsaade etmemişlerdir.

Hatta “Et-turuku kullehâ mesdûdettun illâ ‘alâ men iktefâ eser Resulü’lîlâh”

“Bütün yollar kapalıdır; yalnızca Allah Resûlü’nün izine uyanlara açıktır” demişlerdir.

Yani Allah Resûlü’nün izine uyan sâlikler dışındakilere tarikat feyzi kapalıdır.

İnanç konularında, kesin delillerden çıkarılan meseleleri anlatarak iki dünya saadetini destekler. İnanç meselelerinde **Hanefî mezhebinin imamı Mâtürîdî, Şâfiî mezhebinin imamı Eş’arî** hazretleridir. Ehl-i sünnetin inançta imamları bu iki yüce zattır. Bütün veliler nasıl dört mezhebe uyuyorlarsa, inançta da bu iki imama tabidirler. İnanç bakımından bu iki imama muhalif olanlar sapık fırkadır. İlâhiyat, nebevî bilgilerle ilgili akaid konuları üç bölümden oluşur.

Birinci Bölüm: İlâhiyat Beyanındadır.

Mutasavvıflarla kelâm âlimlerinin aynı konularda ittifak ettiğini **İmam Şa’rânî** açıklar. Yalnız biri nazarîdir (aklî delile dayanır), diğeri şuhûdîdir (müşâhedeye dayanır). **Vâcibu’l-Vücûd** olan yüce Allah Teâlâ mevcuttur, varlığı zatının aynısıdır. Çünkü mümkün varlıkların dayanağı, mümkün olmayan bir varlığa mecburen muhtaçtır ki, o da Hakk’ın zatıdır. Kâinatın eserleri bir etkenle kaim olmalıdır; çünkü yokluktan varlığa geçiş için bir tercih ediciye ihtiyaç vardır, o da Allah Teâlâ’dır.

Tabiat, mesela kendi kendine bir ev yahut bir testi yapılamadığı ve bir failin fiiliyle varlık bulduğu gibi âlem de kendi kendine meydana gelmiş değildir. Bir iradeli failin fiili ve yaratmasıyla varlık bulmuştur. Tabiat yok ise yokluktan varlık meydana gelmez, var ise ya çoktur, bu durumda bir tek olana muhtaç olup yaratılmış olur. Yahut çok değildir, her şeyde birdir, bu durumda bir tabiaten çok çeşitli şekil ve renklerin ortaya çıkması bir belirleyiciye ihtiyaç gösterir ki o da Cenab-ı Hak’tır.

Esma-i İlâhiye (Allah’ın isimleri) ayetlerle sabit olup Allah’a tabiat denilemez. Bununla birlikte, tabiat kendi başına var olmayıp cisimlerde sıfatların merkezi olmakla yaratılmıştır, tabiat muhtaçtır. Bu takdirlere göre yaratılmış âlem kendi kendine meydana gelmeyip yaratılış eserleri ve İlâhi kudretin delili olmakla, mutasavvıflar vicdani delilin şahitlik derecesinde açık olmasına dayanarak bu görüşe varmışlardır.

İmam Fahreddin Râzî, Hadid Suresi tefsirinde, Cenab-ı Hakk'ın zâtının vacibu'l-vücûd oluşunu, yani başka bir varlığın etkisi olmadan kendi kendine var olması, zâtının hakiki kemali olarak açıklamıştır.

Sıfatlarının eksiklikten uzak, güçsüzlükten beri ve bütün kemalleri toplayıcı olması, sıfat kemalidir.

Fiillerinin hikmetle ortaya çıkması ve aceleden uzak olması, fiil kemalidir.

İsimlerinin en güzel olması, her güzelliği ve kerametleri kapsamaması ise esma kemalidir, diye beyan edilmiştir.

İlahi Sıfatlar, zâtiyye, sübûtiyye, selbiyye ve fiiliyye olmak üzere dört kısımdır.

تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ - “Allah’ın ahlakıyla ahlaklanınız” hadis-i şerifi, “Allah’ın isimleriyle ahlaklanınız” manasındadır; örneğin Halîm, Kerîm, Rahîm gibi.

Sıfât-ı Zâtiyye (Zâtî Sıfatlar)

Var olmak (vücûd), ezelî olmak (kıdem), ebedî olmak (bekâ), bir olmak (vahdâniyet), sonradan olanlara benzememek (muhaletetün li'l-havâdis) gibi sıfatlar, Allah’ın sadece zâtına mahsus olan sıfatlardır. Bunlar, eser (etki) ve taluktan uzaktır.

Sıfât-ı Sübûtiyye (Sübûti Sıfatlar):

Zâta ait kemâl sıfatlarıdır ve zıtlarından uzaktır. Hayat, ilim, meşiyet (dileme), irade, kudret, işitme (sem’), görme (basar), yaratma (tekvin) ve kelam sıfatlarıdır. Meşiyet ile iradeyi ayıranlar bunları ayrıca saymıştır. Cenab-ı Hak bu sıfatlarla nitelidir.

Zâtî sıfatlar, zâtının ne aynıdır ne de tamamen gayrıdır. Yani anlam bakımından aynı değildir, ancak varlıkta da ayrı değildir.

Bu sıfatların zâtla birlikte bulunması, kadimlerin çokluğu (taaddüd-i kudemâ) sorusunu ortadan kaldırır.

Zâtın bu sıfatlarla nitelenmesi de, sıfat ile zât arasında fark bulunduğunu ispat ederek, Mutezile’nin sıfatları zâttan ibaret saymasındaki sakıncayı yani taaddüd-i kudemâ problemini ortadan kaldırır.

Sıfat-ı Fi’liyye

İlâhî kemâl sıfatlarından olan fiilî sıfatlar, zıtlarıyla da vasıflıdır. **Mu’izz**,

Azîz eden, MüziII, zelil eden, Muhyî, diriltten, Mumît, öldüren gibi fiili sıfatlar, Allah'ın irade ve dilemesiyle meydana gelir.

Bu sebeple “Fa’âlun li-mâ yurîd” dilediğini, kendi tercihiyle iş yapandır. Bu yüzden Allah mahlukatı ezelde yaratmayı murat etmemiştir; mümkûn varlıklar ezeli değildir.

Sapık fırkalar felâsife (filozoflar) ile birleşip Hakk'ın zorunlu bir faili olduğunu inanıp, mümkün varlıklara ezellilik isnat etmişlerdir.

Makâsıd'da “Ezelî imkân, imkânın ezelliliğini gerektirmez.” diye reddetmiştir.

Allah'ın fiilleri bir amaçla değil, hikmetle ilgilidir ve hikmetin ta kendisidir. Eğer bir maksatla bağlı olmuş olsaydı, kendi zatıyla eksik, başka bir şeyle tamam olan olurdu. Cenâb-ı Hakk'ın adı geçen bu sıfatlarla vasıflı olması zorunlu ve ezeldir; fiili sıfatların taalluku ise sonradandır.

Molla Fenârî, Fâtîha tefsirinde şöyle demiştir:

Mahlukatın varlığı, Hakk'ın varlığındandır.

Hayatı, Hakk'ın hayatından.

Zamanında eserlerin ortaya çıkışı, Allah'ın iradesinden.

Yaratılması, kudretin eseri oluşundandır.

Duanın kabulü, Allah'ın iştirkesinden.

Mahlukatta güzellik ve görme yaratması, Basîr oluşundandır.

Kur'an, O'nun kelamı olması.

Geceyle gündüzün birbirini takip etmesi, tasarrufundandır.

Bitkiyi bitirmesi, Rezzâk olmasından.

Diriltmesi, Muhyî olmasından.

Öldürmesi, Mumît olmasındandır.

Sonuç olarak, her şeyin tek etkileyici olan Allah'tan meydana gelişi, zatî ve fiilî sıfatların delilidir, demiştir.

Kaside:

Bahr-i yem-i kudretten bir mevce bütün ‘âlem

(Kudret denizinden bir dalgadır bütün âlem)

İzhâr-ı şu’ûn eyler takdîr-i ezel her dem

(Ezeli takdir her an şuuratını (çeşitli halleri) gösterir)

Bir kudret ile kâ’im bu silsile-i imkân

(Bu imkân zinciri bir kudretle ayaktadır)

Her lahza görüp Sâmi tevhîdini kıl muhkem

(Her an gör Sâmi tevhidini sağlam tut)

Sıfat-ı Selbiyye

Akâid ilminde sübûtî kemâllere “sıfat”, selbî kemâllere “nât (noksanlıktan arı)” denir.

Acizlik, ihtiyaç ve eksiklik alameti olan sıfatlardan ve tüm noksan niteliklerden (Allah’ın) uzak olduğuna inanmak vaciptir.

Buna göre:

- Cisim değildir; mekândan, cihetten ve temasdan münezzehtir.
- Arızî değildir; zamandan ve yok oluştan uzaktır.
- Renk ve şekillerden berîdir.
- Tüm-bütünlük, parça, keyfiyet, kemiyet ve benzerlikten münezzehtir.
- Mümkine hulûl etmekten veya birleşmekten uzaktır.
- Ganîdir; dengi, benzeri, eşi, yardımcısı yoktur.

Ehad’dır, Samed’dır.

- Kendisine hiçbir şey vacip değildir.

Cebbâr ve Kakhâr’dır.

- Zatının hakikati akılla kavranamaz, büyük ve yüce kuşatıcılıktadır.

- Zatı mahlukata aykırıdır, sıfatı da aykırıdır; çünkü mahluk, Halık ile bir olamaz.

Soru: “Sübhâne men ezharel-eşyâ ve huve aynuhâ” (Eşyayı ortaya çıkaran ve o eşyaların kendisi olan Allah ne yücedir) diye Muhyiddin Arabî kuddise sirruhunun sözünden murat nedir?

Cevap: “Aynuhâ” ile maksat, Cenab-ı Hakk’ın mahlûkatı ilmiyle bildiği gibi, onları yaratması ve ilmi suretlerinin aynısı olmasıdır. Aksi hâlde, bilmemek (cehalet) lâzım gelir ki, bu da düşünmekten ve cehaletten uzak olan Cenab-ı Hakk’a nispet edilemez.

- Cenab-ı Hak, yön ve tarafla kuşatılmaktan münezzehtir.
- Ezelden ebede değişmekten, başkalaşmaktan, acizlikten, kudretinin ve gücünün eksilmesinden uzaktır.
- Eşyayı yaratmadan önce ne idiye, yine odur.

İmam Kuşeyrî ve büyük sûfiler, meşâyihlerin inançlarının ehl-i hak ve ehl-i sünnet inançlarıyla birebir aynı olduğunu; bu inançların sahih keşif, tam şuhûd ve hakikat zevkiyle gerçekleştiğini beyan ve detaylandırmışlardır.

Nebeviyyât

Haşiye-i Mütâla’da Seyyid Şerif der ki:

Cenab-ı Hak azze ve celle, latiflikte mutlak kutsiyetin zirvesindedir; mahlûkat ise kesâfet ve kudûretle (yoğunluk ve eksiklikle) çok uzaktır.

Latiflik ile kesâfeti bir araya getiren ve iki yönü de taşıyan zatlar, sıfat-ı kutsiyyenin feyzini almak için aracılık görevini üstlenmek zorundadır.

Bu sebeple, her iki alemde enbiyâ-i mürselin –aleyhimü’s-salavat–Allah ile halk arasında aracılık görevini yerine getirmek üzere yüce olan Allah tarafından gönderilmişlerdir.

Onlar, ruhsal kuvvet ile vahiy alır, bedensel yönleriyle tebliğ görevini yerine getirirler. Son bulur.

Peygamber, yüce Allah tarafından gönderilmesi mucizeyle desteklenmiş, ilahi hükümleri tebliğ ile görevlendirilmiş kişidir; kitap sahibi olana ise resul denir.

Nebiler, inançta, hükümde, tebliğde, içtihadta ve amelde vahiy ile desteklenerek masumdurlar (günahsızdırlar).

Kalbin ismet (korunmuşluk) hali, bedenin günahlardan uzak olmasıdır; korunmuşluk ise sadece bedenin isyandan uzak olmasıdır.

Görüş birliğiyle, peygamberler nübüvvetten önce ve sonra, kasıtlı olarak ve büyük günahlar konusunda masumdurlar.

Nübüvvetten sonra küçük günahlarda da kasıtlı olarak masumdurlar.

Hata ile meydana gelen ve “terk-i evla” yani daha faziletli olanı yapmamak türünden haller ise, vahiy ile düzeltilmiştir.

Bu tür haller, ihtimal dahilinde olsa da, kudretleri gereği onları kabul etmezler.

Haber-i vahid ile bildirilen, 124 bin yahut 224 bin peygamberin içinden 313 resuldür.

Bu resullerin en faziletlisi, âlemlere rahmet olarak gönderilen, evvelkilerin ve sonrakilerin efendisi **Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve aleyhim efendimizdir.**

Nübüvvetin görevleri, dünyadan ahirete teşvik etmek, insan ahlakını güzelleştirmek, Allah katında makbul olan din ve ibadet ile muameleleri açıklamak, tevhidi (Allah'ın birliğini) ortaya koymak ve ömrü boyunca gerekli mucizelerle bunu açıkça bildirmektir.

Nübüvvetin özellikleri, ilahi vahyin çeşitlerini idrak etmek, melekleri görmek, hak ile konuşmak, dualarının kabul olması, dörtten fazla kadınla evlenebilme, uykuda abdestlerinin bozulmaması gibi dış özelliklerinin mucize yoluyla halkın anlayamayacağı şekilde görme ve işitme gibi olağanüstü hallerdir.

Muhammedî hakikatin en büyüğü Kur'ân-ı Kerim'dir. Geçmişteki gaybî haberleri ve gelecekteki ihsanları bildirmesiyle, dünya ve ahiret hükümlerini kapsamıyla, fesahat ve belagatin özünde kalan ebedî bir mucizedir. Nübüvvet ve risaleti kendisinde toplayan Fâhrü'l-Âlem sallallahu aleyhi ve sellem efendimiz, bütün peygamberlerin en büyüğü ve en mükemmeli olarak bütün insanlara ve cinlere gönderilmiş olup nebîlerin sonuncusu ve resullerin efendisidir. Onun mübarek sözü ilahî vahiydir, güzel ahlakı yüce huydur, sıfat ve nitelikleri en güzel yaratılış üzeredir. İbadet ve itaatte “Fe'takim” emrinin özüyle devamlıdır. Gördükleri “Limaallah” sırrı içindedir. “Fe'ttabi'ni” (bana uyun) ayetiyle ve “ve mâ yantiku 'anil hevâ” (o kendi arzusu ile konuşmaz) ayetinin hükmüne Allah'ın Habibi, âlemlere rahmettir.

Allah'ın bütün peygamberlerinden sadır olan hakikatlerin hepsini “Men ra’ânî fekad ra’e’l-Hakk” **“Beni gören Hakk’ı görmüştür”** sırrıyla kendisinde toplamış olan Cenâb-ı Kibriya’nın tam bir mazharıdır. Allah ona salât ve selâm etsin.

İtikadî Meseleler ve Sem’iyyât (Vahye Dayalı Bilgiler) Beyanındadır

Her şey Allah'ın takdirine bağlıdır. Ancak bu takdir, “yapsın, etsin” gibi dilek tarzında değil, ilmî olarak bilinen şeyin haber verilmesi şeklindedir. Yani Allah yapacak, edecek diye bildirir; cebir (zorunluluk) yoktur. Sebeplerin etkisi âdettendir, hakiki etkileyici Cenâb-ı Hakk’tır. Akıl için durup düşünme noktası, elde edilmesi mümkün kudretle ilgilidir. Kulda cüz’î (sınırlı) bir irade vardır. Bu, iki emirden birini seçmeye yöneliktir.

Kudret (güç), sonradan meydana gelen şeylerde mevcuttur. Fiile yaklaşımda etkisi olur. Küllî irade ve küllî kudret fiille birlikte olursa, yeni oluşan fiil yakınlıkla tercih edilip sıfatlarla yaratılarak var olur. Her şeyin yaratıcısı Cenâb-ı Hakk’tır. Mahiyeti bilinemez değildir. Yani Allah'ın ilmi, henüz var olmayan bir şeye yönelmekle, mümkün bir şeyin var olduktan sonra kazanacağı kabiliyeti bilir. Bu, ilimle belirlenmiş bir kabiliyet olduğu için varlıkla birlikte değildir; bu yüzden yaratılmış da değildir. Zira yaratıcı, yok olana isnat edilemez; o da bir şey sayılmaz.

İlim, malumda etkili olmayıp kudret etkili olduğundan, mahiyet bilinmez değildir ve cebir (zorlama) de yoktur. Cansız varlıklarda azabı hissetmek Cenab-ı Hak için mümkündür; bu yüzden ölü, kabrinde azap görür. Bununla birlikte, ruhun iştirakli ilişkisinden dolayı kabir sevabı ve kabir azabı gerçektir. Gönderilen hayır ve iyiliklerle ölü fayda görür; çünkü sevaptan doğan kutsal melekilik, ölünün melekûti yapısı genişler ve nimet bulur. Saadet şekavete, şekavet saadete dönüşebilir. Hayır ve şer, Cenab-ı Hakk'ın iradesi ve yaratmasıyla var olup, kulun iradesiyle kazanılmış olur. Hayırdaki rızası, şerde rızasının olmaması kesindir. Taklit edenlerin, yani delille Allah'ın birliğini ispat edemeyenlerin imanı geçerlidir. Sapkınlığı terk etmekle selamete erer. Hayattan ümidini kesenin tevbesi kabul edilir, fakat imanı kabul edilmez. Büyük günahların tevbesiz affı İlâhi lütuf olarak mümkündür. Büyük günah işlemek imanı ortadan kaldırmaz. İman, kalbin tasdiki ve dilin ikrarıdır. Azası eksik olandan organ yıkaması düşeceği gibi, dilsizden de sözlü ikrar düşer. İsim, müsemmanın dış anlamı itibarıyla aynıdır. Âlem sonradan var olmuştur, yok olması kesindir. Kıyamet gününün gerçekleşmesi nasla sabit olup iman esaslarındandır. Kıyamet alametleri hakttır; küçüğü üç yüze yakın, büyüğü ondur. Kıyametin ne zaman kopacağı Allah'a ait bilinmezlerdendir. **İmam Âlûsî hazretleri**, tefsirinde “bagteten” ayetiyle zaman belirleme gibi ayetten çıkarılan yorumların

nassın kendisine aykırı olduğu için geçersiz olduğunu beyan etmiştir. Kabirde Münker ve Nekir'in sorgusu haktır.

Semavi kitaplar Hak tarafından gönderilmiştir; Kur'an-ı Kerim ile diğerlerinin hükmü kaldırılmış ve neshedilmiştir. Kur'an, Allah kelmamıdır. İlâhi nefsi kelim kadîmdir (ezelidir); lafız olarak kelim, yazılı kelim (hati kelim) ve akıldâ korunmuş olan aklî kelim, ilâhi nefsi kelimâ gösterdiği için kadîmdir.

Harfler ve kıraat şekilleri ise mahlûktur.

Peygamber asıldır ve uyulan kişidir; veli ise tâbidir ve fer'dir (ikincil derecededir). Kemale ulaşmasını peygambere uymakla kazanır; bu, güneşten ışık alan yıldızlar gibi olup, zerre kadar bir değerle nübüvvetin himayesi altındadır.

“Ashabım yıldızlar gibidir” hadisi, velayet sırlarında sebat etmiş sahabe-i kiramın yıldız derecesinde olduğunu göstererek bu durumu sabit kılar.

Veliler, ashabdan daha faziletli olamaz. Velilik, kulluk yükümlülüğünü ve ibadet görevini ortadan kaldıran bir mertebe değildir.

Veli'den keramet, ilâhi bir ikram ve doğru yolda oluşuna bir lütuftur. Ortaya çıkan keramet, Allah'a ait bir kemaldır; kul ise acziyet, ihtiyaç ve kulluk ile kaimdir.

Sıralama şöyledir: **Ebu Bekir es-Sıddık, ardından Ömerü'l-Faruk, ardından Osman Zinnureyn, ardından Aliyyü'l-Murtaza'dır** – Allah hepsinden razı olsun.

Hilafetleri de liyakatleri nispetinde bu sıraya göredir.

Veli için istikamet şarttır, keramet şart değildir.

Velinin tanımı: Allah'ı bilen, Allah'a ibadeti devamlı yapan, Allah'ın haramlarından kaçınan, bedensel lezzet ve şehvi isteklerden sakınan şerefli zattır.

İmam Şa'rânî'nin açıklamasına göre, Resûlullah'ın miracı yirmi dört kez gerçekleşmiş, bunlardan biri cismanîdir.

İmam Râzî'ye göre, yoğun cisimlerin yükselmesi tabiatına aykırıdır; fakat latif cismin inişiyle eşdeğerdir.

Cebraîl'in inişi mümkün ve gerçekleşmiş olduğu gibi, saadet miracının da mümkün ve vuku bulmuş olması mümkündür.

Harika olan şey hakikatin emridir, sihir ise hayalin emridir.

Sihir etkili olabilir, ancak bu etki hayaldir; isabeti ise gerçekliktir.

Cenâb-ı Hakk'ın yaratması, ortaya çıkarma ve gizli planlarıyla olmasına bağlıdır.

Yüz yirmi dört bin peygamberin haber verdiği ve Kur'ân-ı Kerîm'in konularının esaslarından olan peygamberliğin birliği, haşır ve kıyamet gerçektir.

Cennet ve cehennem, korku ve umut vesilesi olmak hikmetiyle yaratılmış ve var edilmiştir.

Ebedî yok oluş bulunmaz; bedenle dirilme gerçektir.

Sırat ve mizan, ayetle sabittir.

İbadet eden için mükâfat, isyan eden için ceza bildirilen amel defterinin bölüştürülmesi haktır.

Tevhid ehli cehennemde ebedî kalmaz, şirk ve küfür ehli ise cehennemde ebedidir.

Şirk ve küfür dışında kalan günahların affı mümkündür; büyük günah işleyen, iman dairesinden çıkmış olmaz ve ona namazda uymak da geçerlidir.

Haramı helal sayan, Allah'ın emirlerini hafife alan küfre girer.

Küfür, amelin boşa çıkmasına sebeptir; tövbesi kabul edilse bile, imanı yenilese dahi sevapları geri dönmez. Nikâhı yenilemek ve haccı tekrar etmek vaciptir.

Kadınlardan peygamber gönderilmediği gibi, vahiy de inmemiştir.

Kur'ân'daki "İzâ evhaynâ" ifadesindeki vahiy, ilham anlamındadır.

Cenâb-ı Hakk'ın eksiksiz güzelliğini göstermesi ve cennet ehlinin âhirette görmesi kesindir; çünkü var olmayan görünmez.

Cenâb-ı Hak ise ezeli ve sonsuz varlığıyla vardır.

"Lâ tedriku-hul-ebşâr" "**Gözler onu idrak edemez**" En'am-103. âyetinde, Allah'ın hakikatinin tam kavranamayacağı bildirilmiştir.

"Îlâ Rabbihâ nâzıra" "**Rablerine bakarlar**" Kıyâmet-23. âyetiyle ise Allah'ı görme, ahirette vaat edilen bir şeydir.

Hz. Musa kıssasında, görmenin mümkün oluşu, yerinde durma şartına bağlanarak belirtilmiş, bu da mümkün ama bağlı olduğunu gösterir.

Dünyada Allah'ı görme şerefi ise yalnızca ilklerin ve sonların efendisi, Âlemlerin Övücü Peygamber Efendimiz sallâllâhu aleyhi ve sellem'e nasip olmuştur.

Fırak-ı Dallenin Şubeleri (Ehli dalalet fırkalarının kolları)

Ebû Hüreyre'den rivayet olunmuştur ki, **Peygamber Efendimiz** sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunların bir fırkası dışında hepsi cehennem ehlidir. O fırka ise, benim bulunduğum yüce yol üzere olanlardır. Hâlimle, filimle, ahlâkımla nitelenmiş olanlardır. Bu fırka, Fırak-ı Nâciye (kurtulan fırka) ve Ehl-i Sünnet'tir.”

Yetmiş iki fırkanın aslı altı fırkadır. Her biri on ikiye bölünerek toplamda yetmiş iki fırka olur. Bu altı ana fırka şunlardır:

1. Cebriyye

Kulun cüz'î iradesini inkâr edip, hayırda da şerde de kul mecburdur demişlerdir. Ancak, **“Kişinin lehine olan, kazandığı şeyler onadır”** (Bakara 286) gibi açık ayetler, kulun kazanım yoluyla seçim sahibi olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle bu mezhep batıldır.

2. Kaderiyye

Cebriyye'nin tam tersine, kul hayırda ve şerde fiilin –haşa– yaratıcısıdır demişlerdir. Bu görüş, **“Allah'tan başka yaratıcı mı var?”** (Fâtır-3) ayetine aykırıdır. Dolayısıyla bu mezhep de sapıklık içindedir.

3. Kerâmiyye

Cenab-ı Hakk'a –haşa– cisim isnat edenlerdir. Oysa cisim, bileşik ve sonradan yaratılmıştır; mekâna ihtiyaç duyar ve parçalarının benzerliğini taşır. Cenab-ı Hak bu tür sıfatlardan münezzehtir.

4. Muattıla (Mu'attala)

Cenab-ı Hakk'ın sıfatlarını –haşa– inkâr edenlerdir.

“Allah, yaratandır, yoktan var edendir, şekil verendir; en güzel isimler O'nundur.” (Haşr-24) gibi ayetler ve diğer yüce sıfatları anlatan ayetler bu zümrenin batıl olduğunu açıkça ortaya koyar.

5. Nevâsıb

İmam Ali'ye kin besleyenlerdir.

6. Revâfız (Râfıziler)

İslam büyüklerine –özellikle sahabelere– düşmanlık eden, onlara söven, onları inkâr eden kimselerdir. İmam Ali dışındakilere buğz edenler ve Dört Seçkin Yâr arasında ayrım yapanlardır.

Hadis-i şerifte “**Ashabım hakkında Allah’tan korkunuz**” buyrulur, saha-beye dair her konuda uyarı yapılmıştır.

Hız. Muhammed’in yüce sohbetiyle şereflenmiş olanların her biri, Muhammedî nurdan alınmış bir kandil, Ahmed ümmetine yol göstericidir (sal-lallahu aleyhi ve sellem – Allah hepsinden razı olsun).

Her birinin on ikişer özelliği **Kenzü’l-Ârifin** adlı eserimizde zikredilmiştir.

İkinci Fasıl: Amellerin Açıklanması Hakkındadır

İslam binasının temelleri beştir:

Birincisi, “**Lâ ilâhe illâ Allah Muhammedün Resûlullah**” diyerek dil ile ikrar etmek ve kalp ile tasdik etmektir.

İkincisi, **beş vakit namazı kılmaktır.**

Üçüncüsü, **malının kırkta birini zekât olarak vermektir.**

Dördüncüsü, **belirli vakitte Beytullah’ı hac etmektir.**

Beşincisi ise **Ramazan-ı şerifte oruç tutmaktır.**

Tevhid Mertebeleri

- **Avamın tevhidi**, eserden müessire delil getirerek “Allah’tan başka ma-but yoktur” anlamındadır.

- **Havâssın**, seçkinlerin tevhidi, kulların yaratılışındaki özellikleri ve ha-kiki kemalatın Allah’la kaim olduğunu müşahade ederek “Allah’tan başka mak-sat, övgüye layık ve sevgili yoktur” anlamındadır.

- Mümkün olanların yok olduğunu müşahade edenlerin tevhidi, “Lâ mevcûde illâ’lâh” (Allah’tan başka mevcut yoktur) anlamındadır.

Taharet Mertebeleri

Zâhirî taharet, bilinen uzuvları üçer kere yıkayarak kaybolmuş melekûti ruhâniyeti geri getirmektir. Mânevî taharet ise aklın, fikrin, duyu organlarının; kalbin, ruhun ve sırrın temizliğidir.

Aklı, kudrete engel olan nefsanî ve karanlık işlere bağlanmaktan;

fikri, Allah'tan başkasını düşünmekten;

duyuları, kendilerine has perdelerle mahpus olmaktan;

kalbi, karanlık perde olan afetlerden;

ruhu, nuranî perde olan ahlaklardan;

sırrı ise tüm mertebelerden soyutlayarak arındırmaktır.

Zâhirî hades, zâhirî tahareti;

mânevî hades, mânevî tahareti bozar.

Bedeni temizleyen su, tahûr (temizleyici) sudur.

Kalbi temizleyen, istiğfardır.

Ruhu temizleyen, ihlâstır.

Aklı temizleyen, Allah sevgisidir.

Fikri temizleyen, aşktır.

Sırrı temizleyen ise İlâhî cezbe mertebeleridir.

Salât-ı Surî, Salât-ı Mânevî (Zâhirî Namaz ve Mânevî Namaz)

Zâhirî namaz, belli vakitlerde bilinen şart ve rükûnları yerine getirmektir.

Mânevî namaz, korku ve ümit ile huşu içinde nefsin namazıdır.

İhsan mertebesinde, tam şuhudla ruhun namazıdır.

Tam bir yoklukla, hakiki buluşma hâlinde sırrın namazıdır.

İçsel dalışla, iç gözle görme hâlinde, gizli sıfatların yok edilmesinin namazıdır.

Zâtî yoklukla, benlikten soyutlanarak Allah'ı görmeye erme hâli, en yüksek mânevî namaz mertebesidir.

Bu zikredilen namaz mertebelerini ikame etmek, bu mertebelerin perde ve engellerinden arınarak “**Namaz, müminin miracıdır**” sırrına ulaşmayı sağlar.

Zekât-ı Sûrî ve Mânevî

Zekât-ı sûrî, yılı doldurmuş bir nakdin kırkta birini hak sahibine vermektir ki, hırs ve tamahdan nefsi arındırmak, cömertlik ve başkasını tercih etmekle ruhu süslemek ve hikmetin yardımlaşma yasasına dayanır. Tefsir-i Cevâhir’de zikredilmiştir ki:

İlmen zengin olanların zekâtı, ilmini vermektir.

Hâlen zengin olanların zekâtı, hâlini vermektir.

Ruhanî feyiz ve nisbetle zengin olanların zekâtı, feyiz ve nisbetini vermektir.

Marifetullah sırrınca zengin olanların, hak edene hakikat bilgisi feyzini vermesi;

Kalben zengin olanların, himmet vermede cimrilikten kaçınması gerekir.

Fakirin zekâtı sabır,

Nefsin zekâtı kötü ahlâklardan arınmak,

Kalbin zekâtı kalbe ait perde ve afetlerden kurtulmaktır.

Ruhun zekâtı perdeye sebep olan hallerden korunmaktır.

Sırrın zekâtı Allah’tan başka her şeyi dikkate almaktan ve görmekten korunmak,

Hafî hükümlerin zekâtı ise sıfatların belirginliğinden ve zatî belirginlikten soyutlanmak,

Allah aşkı denizinde yalnız kalmakla “Gerçekten kurtuluşa erdi” sırrına ulaşmaktır.

Zekât-ı sûrî zahiri afetleri giderdiği gibi, zekât-ı manevî de batınî afetleri giderir.

Hacc-ı Sûrî ve Hacc-ı Mânevî

Hacc-ı sûrînin fiilî rükünleri olan ihram, Arafat’ta vakfe, Müzdelife’de vakfe, koyun kesimi, Kâbe’yi tavaf, say yapmak, zemzem içmek olduğu gibi;

Hacc-ı manevî de eşsiz Zat'ı hedef alarak başlar.

Dünyevî şeylerden tövbe ile yönelmeye,

İstikamet üzere tövbe elbisesi kuşanmaya,

Kalp dairesinde murakabe vakfesiyle tecellilerin gizlenmesi ve açılmasına gayret etmeye,

Ruhu, beşerî belirlenîşlerden ve tabiat bağlarından koparmaya,

Saf ruhaniyet ve maddesiz melekîlik ile sırrın haremğâhına tam yönelmeye,

Yedi mertebeli halleri, sırrî cezbenin dokunuşlarıyla geçmeye,

Feyizli nurların zemzemiyle aydınlanmaya,

Allah'tan başkasından tam kopuşla ruhu arındırmaya,

Perdeli sıfatların kötülüklerini, baki güzel ahlakla değiştirmeye ulaşmakla gerçekleşir.

Savm-ı Sûri – Savm-ı Manevi

Zahiri oruç, belirli ayda fecr vaktinden güneş batımına kadar, iftar zamanına dek nefsinin yeme içmeden korumaktır.

Manevi oruç ise; bedeni isyandan, kalbi gafletten, ruhu kötü ahlaktan, sırrı Allah'tan başkasına yönelmekten, gizli latifeyi imkân perdesiyle görmeye engel olmaktan, derin ruhaniyetin ezeli tecellisinden uzaklaşmaktan koruyarak; orucun mertebeleriyle oruçlu olan kişi, iftarın manevi mertebeleriyle Allah'ın yakınlığına ve cemalinin müşahadesine ulaşır.

Tembih

Hakikat, suret ile mananın birleşimidir.

İbadet mertebelerinde namazın sureti ile manasının birleşimi, salavâtın hakikatidir.

Diğer ibadet dereceleri de böyledir.

Huzurda huzurla bulunmak, ihlâs niyetiyle yapılmış emredilmiş davranışlardır ve bunlar iç (bâtını) amellerdendir. Kötü ahlak, yasaklanmış iç fiillerdendir.

Şer’î delillerle tüm mükelleflere İlâhî hitap yönelmişken, “biz içle mükellef değiliz” diyerek bâtinî emirleri ve tarikatı inkâr edenlerin büyük vebal ve uhrevî sorumluluğu kesindir.

Mevt-i Sûrî – Mevt-i Mânevî

“Ol” emriyle maddesiz yaratılan sultanî ruhun, yoğun bedene bağlanması, hayvanî ruhun bedenle ilgili arızalarıyla zayıflaması ve sönmesi neticesinde, sultanî ruhun bedenden ayrılmasına mevt-i sûrî denir.

Bu ruhun tekrar bedene iade edilmesi, büyük haşırde sûra üflenmesiyle olur; bu durum apaçık nass ile sabittir.

“Mûtû kable en temûtû” (ölmeden önce ölünüz) sırrı ise, zorunlu gelen mevt-i sûriden önce, isteyerek mevt-i mânevîyi tercih edip nefsi ve hevesi öldürmeye, başkasıyla olan ilgiyi yok etmeye işarettir.

Nefsin aşağı sıfatlarından soyunma oranında, ruhun ve kalbin melekûti hayatı artar; iman nurunu melekûti ahlâklarla tamamlayan kişi, ölümsüz hayata sahip olmuş olur ve her ne kadar ölü gibi görünse de canlı gibidir.

Kabr-i Sûrî – Kabr-i Mânevî

Ölümünden sonra bedeninin bulunduğu yere kabr-i sûrî, ahlâkın gömülü ve örtülü olduğu kalbe ise kabr-i mânevî denir. Eğer kalp, güzel ahlâklarla ve taat nurlarıyla donatılmışsa, kabirde de berzah nimetlerine ulaşır.

Ancak kalp kötü ahlâk ve isyanla kararmışsa, kabr-i sûrî de kabr-i mânevînin boşluğunu yansıtır.

İman nuru, taat nuru, ihlâs nuru, zikir nuru, aşk nuru, Allah sevgisi nuruyla aydınlanan kişi; karanlıktan nura, aşağılıktan yüceliğe yükselerek kurtuluşa ermiş olur.

Mürşid-i Kâmil

Zahiri ölçüde amelde ve itikatta daima Ehl-i Sünnet yolunda olan,

Zahiri ibadette tatmin olmuş,

Bâtında vahdet müşâhadesinde yokluğa erişmiş,

Hakiki ölçüde, 314 mürşid derecesine sahip ve bâtında mürşidlerin ilki ve sonu olan Efendimiz aleyhissalatu vesselam tarafından ruhani olarak görevlendirilmekle şereflendirilmiş olan zât-ı saadettir.

Bu 314 büyük zâtın başkanlığına tayin edilen kişiye Kutbu’l-İrşad denir.

Mürakabe Mertebeleri

Mürakabenin dereceleri:

- 28 halkiyyet (yaratılışa ait)
- 12 hakkıyyet (hakikate ait)

olmak üzere, 40 mertebe perdeyi (hicabı) kaldırma çabası içinde zikir ehli tarafından müşâhedeye yönelme ve gayret gösterme, mürakabeye yeni başlayanların hâlidir.

Tasavvuf ehlinin mürakabesi, ihsan mertebesinde, Hakk'ın zahirde ve bâtında müşâhede edilmesini hatırlamaktır.

İrşadda son noktaya ulaşmış olanların mürakabesi ise, Hakk'ın her an zuhur ve şiddetini müşâhede ederek derin bir batını hâl içinde olmaktır.

Telkin-i Surî ve Telkin-i Manevî

Defnedilen ölünün Münker ve Nekir'in sorularına kolay cevap verebilmesi için yapılan sözlü telkin (telkîn-i surî),

“Ölülerinize telkin veriniz” hadisiyle sünnet kılınmıştır.

Ayrıca:

Tabiatın aşağı yönüne ve nefsin karanlıklarına bağıllık sebebiyle melekûtî yönü ölmüş,

manevî bakımdan ölü olan kalbin, telkin yoluyla tevhid mayası ile eğitilmesi de manevî telkindir.

Bu da kalbin evladı (veled-i kalb) olan manevî yapının doğmasına ve gelişmesine vesiledir.

Letâif mertebelerine yükselmek, ancak özel telkinle olur.

Bu telkin ise, Sultan-ı Enbiya Efendimiz'den zincirleme olarak gelen tevhid ile gerçekleşir.

“Sen ölülere duyuramazsın” (Neml-80) ayetiyle, tevhid kabiliyetinden mahrum olanlara Allah Teâlâ “ölü” demiştir.

– Tevhid-i hâssa kabiliyeti olmayan kalpler: küfürle ölü

– İsyanla: hasta

- Gafletle: uykulu
- Zikirle: uyanık
- Tevhid-i hâssa ile: tevhidin çocuğu (veled-i kalb-i tevhid)
- Sıfat fiilleriyle: bâliğ (olgun)
- Zat tevhidiyle: iyilerin seçkini, ruhani kuşlar gibi yüce mertebededir

Cihad-ı Sûrî – Cihad-ı Manevî

Dış düşmanlarla mücadele nasıl dinin kalesiyse, iç düşman olan nefis ve hevâ ile mücadele de hidayetin kalesi ve manevî cihaddır.

- Şeriat mertebesinde emre ve yasağa uyarak yapılan mücadele, İslam mertebesidir.
- Tarikat mertebesinde kalpteki kötü ahlakı ortadan kaldırmaya yönelik mücadele, iman mertebesidir.
- Hakikat mertebesinde ruhânî perdeleri ortadan kaldırma mücadelesi, ihsan mertebesidir.
- Marifet makamında nurlu tecellilerle ilerleyerek yapılan mücadele, itminan (kalp huzuru) mertebesidir.

Cenab-ı Hakk'ın **“Allah yolunda hakkıyla cihad ediniz” (Hac-78)** ayeti, bu manevî cihad mertebelerinin hepsini kapsar.

Haşr-ı Sûrî – Haşr-ı Manevî

“Ve ondan sizi çıkaracağız” (Tâhâ-55) ayetinin açık anlamına göre, bütün ölülerin cesetlerinin diriltildikten sonra bedenen toplanması, haşr-ı sûrî (bedenî haşr) dir.

“Yaptıkları kötü işler onlara açıkça göründü” (Câsiye-33) ayetiyle ifade edildiği üzere, insanların manevi olarak işledikleri fiillerin ortaya çıkması da manevî sûretli haşrdür.

Dünya hayatında;

- Nefsin kötü ahlak türleriyle çirkin suretlerde nitelendirilmesi,
- Kalbin kalbî afetlerle kararmış ve sıkıntılı olması,

- Ruhun çeşitli kirli perdelerle sıkıntılı ve hapsolmuş hali,
- Cismin, kalbin afetleri ve nefsin kötü ahlakı etrafında dönmesi —

işte bütün bunlar manevî haşrdır.

Kişinin dünya hali, ahiretteki sonucu belirler:

Aşağılık olan, süflüdür; yüce olan ise ulvidir.

Manevî karanlık mertebeleri, seyr ü sülûk yoluyla, murakabe ve mücadeleyle aşarak nefsi arındırmaya ulaşanlar;

“O gün takva sahiplerini haşredeceğiz” (Meryem 85) müjdesiyle kurtuluşu erenler zümresine dahil olurlar.

Kitâb-ı Sûrî Kitâb-ı Mânevî

Kıyamette karşılaşacağı amel defteri olan zâhirî kitap ile, dünya hayatında yaptığı iyi ve kötü işlerini içeren amel sahifesiyle âhirette derecesini veya aşağılığını anlayacağı gibi;

dünyadayken de kötü veya iyi amellerinin mânevî kitabı olan, ruh ve kalbe yansıyan yüksek veya düşük örnek sûretlerini, rüya mertebelerinde yahut murakabede, ve seyr-i sülûkte ileri gitmişlerin tecrid halindeki halvetlerinde melekûti nakışlarla müşahede eder.

Bu mertebeleri geçerek, celâl derecelerinden soyutlanarak geçişle, mânevî kitabını **“Mü’minin rüyası, kulun Rabbiyle uykuda konuşmasıdır”** hadisinin manasına göre anlamakla ortaya çıkar.

Dünyadayken, kalbin afetlerini ve nefsin ayıplarını basiret keşfiyle görmeyen kimse, âhirette bunlarla yüzleşecektir.

Bazılarının sandığı gibi kalbin afetlerini ve gerekçelerini sadece bilmek, bunların giderilmesinde yeterli değildir.

Zira bilgi, cehaleti giderir. Ancak kötü ahlâk gibi amelî bozuklukları gideremez.

Bunun için ancak amelî mücahede ve hakiki sülûk ile arınma ve saflaşma mümkün olur.

Mîzân-ı Sûrî - Mîzân-ı Mânevî

Bir mizanla yahut **İmam Fahreddin Râzî** rahimehullah'a göre ayrı ayrı mizanlarla, âhirette sevap nuruyla günah karanlığının tartılması zâhirî uhrevî mîzandır.

Mânevî mîzan ise cismin karanlık veya aydınlık amellerinin ölçüsüdür ve bu şeriattır.

Kalbin alçak veya yüce afetlerinin ölçüsü tarikattır.

Kişinin gördüğü mertebenin yükselip alçalmasından, ilerleyip gerilemesinden hangi mertebeye işaret ettiğini anlatan ölçü tarikat yolculuğunun mîzanıdır.

Ruhun ölçüsü hakikattir, sırrın ölçüsü ise marifettir.

“Ölçülmeden önce kendinizi tartınız” emri, bu mertebelerle kıyametten önce nefsin muhasebesi ve dengelenmesine işarettir.

Sırat-ı Sûrî ve Sırat-ı Mânevî

İmam Şa'rânî kuddisi sırruhu, mizanda âhiretteki sıratın şeriat şekliyle temsilini, herkesin şeriata uymasına ve ameline göre farklı şekilde görüneceğini beyan ederek, dünyada şeriat ve tarikatın manevi sırat olduğunu anlatmıştır.

Sıratın başındaki yokuş, ibadete yeni başlayanlara ibadetin zorluğuna işaret eder;

Ortadaki düzlük, orta derecedekilere kolaylığına;

Sonundaki iniş ise, ümmetin ileri gelenlerinin “Tekellüf (zorlama) yoktur” hadisiyle, ibadette son derece ruhani bir makama ulaşanların artık zorluktan uzak olduğuna işarettir.

Abidin manevi sıratı, bedenle yaptığı ameldir;

Sâlikin manevi sıratı, seyr-i sülûk mertebelerinin belirli isimleridir;

Ârifin sıratı, manevi dereceleri müşahade etmesidir;

Aslının (hakiki hakikat yolcusunun) sıratı ise, ilahî aşkın sırrıdır.

Bu mertebelerden düşmeyen kimse, ahirette de seyrinin hızı oranında Rahman'ın tecelli makamına ulaşır.

Cehennem-i Sûrî – Cehennem-i Manevî

Celâl yurdu olan cehennem, şirk ehli için azap yeri, tevhid ehli içinde günahkârlar için arınma yeridir. Yedi uzvun karşılığı olarak, âhiretteki yedi zahiri cehennem ve uhrevi maddeyle şu an bile mevcuttur.

Manevi cehennem ise dünyada nefistir. Ruhu zehirleyerek ve uzun emellerle oyalayarak terakkiden (yükselmekten) mahrum ettiği gibi, kalp katılığı, karanlık ve uzaklıkla sonuçlanır.

Cehennem yedidir, nefis de yedidir. Zebânî on dokuzdur, kuvveler de on dokuzdur.

Beş zahirî ve beş bâtinî duyu ile yedi uzuv toplamda on yedi olur; nazarî (düşünsel) ve amelî (fiilî) kuvvelerle birlikte bu sayı on dokuza tamamlanır.

Zahiri cehennem, imanın dalları adedince yetmiş yedi tanedir. Aynı şekilde yedi nefsin de onar hicaplı (perdeli) kötü ahlâklarıyla beraber bu sayı yetmiş yedidir.

Bu dünyada, nefsin bu perdeli mertebelerinden kurtulup, insanın kuvvelerini ni şeriat doğrultusunda fücür (günaha meyil) yönünden koruyan,

– **“Sonra takva sahiplerini kurtarırsınız” (Enbiya-101)** ayetinin sırrıyla – âhirette o derekelerden de kurtulmuş olur.

Cennet-i Sûrî – Cennet-i Manevî

“Cennet iki çeşittir: biri bu dünyada, biri ahirette” hadisiyle sekiz zatî sıfata karşılık olan, âhirette ve ahiret maddesinden yaratılmış sekiz cennet ve yüz güzel isme karşılık olan yüzlerce derece ile sekiz yüz derecelik yüce mertebeler yaratılmış ve var edilmiştir.

Manevi cennet ise, dünyada, kâmil örnek olan insanda kalbin mertebeleridir.

Kalbin yüceliğiyle birlikte sekiz mertebeye sahip olması ve sekiz zatî sıfatın tecellisini müşahade etme yeterliliği ile yüz İlahi isimle ahlâk edinme kabiliyeti mevcuttur.

Zahiri cennet ahirette elbise mesabesindedir; kalpte ise güzel ahlaktır.

“Takvâ elbisesi...” (A'râf-26) ayetiyle buna işaret edilmiştir.

Nimetlere karşılık olarak kalpte, ibadet çeşitlerinin zevkleri vardır.

Hûrîlere karşılık, arınmış nefis mertebelerinin tecellî nurları;

Burâk'a karşılık Kevser aşkı; ırmaklara karşılık ruhun gıdası olan ledünnî ilimler ve gaybî ilhamlar ve sairleri mevcuttur.

Niyâzi-i Mısri kuddise sirruhu'l-azîz hazretleri, **Mevâ'izü'l-İrfan** adlı eserinde kıyamet alametlerini nefis ve evrene ile ilişkilendirerek şöyle açıklar:

Gök kubbenin çökmesi, bedenın ölümü; yıldızların dağılması, dış duyu organlarının dağılması; şiddetli zelzele, bedenın ruhu teslim etmesindeki sarsıntı gibi ifadelerle, küçük kıyamet olan ölümü, büyük kıyamet olan âlemin değişmesiyle bağdaştırarak “enfüsî” ve “âfâkî” (içsel ve dışsal) olarak ayırt etmişlerdir.

Ayrıca kendi **Dîvân-ı Kudsiyyelerinde**, “Enfüs ü âfâkî bir araya getirme” diyerek, batıl fikirlerin karışmasına düşölmemesi gerektiğini uyarılmışlardır.

Şeyh Câhid-i Uşşâkî kuddise sirruhü hazretleri de eserinde, duyularla bilinmeyen gaybî gerçekler hakkındaki nasslara imanın farz olduğunu ve inkârın küfür olduğunu açıkça ifade etmiştir.

Ehl-i hakikat, enfüs ve âfâkî kapsayan sulûk mertebelerini tamamlayarak, uhrevî kemâl ve tecellîleri bu dünyada, içsel mertebeleri kat ederek “ayn'el-yakîn” derecesine ulaştıklarını ve âlemlerinin hakikatle bir olduğunu eserlerinde haber vermişlerdir.

Büyükşeyhlerin eserlerinde, nasslara aykırı hiçbir söz veya hâl görülmemiştir.

Şeyh Hulûsî-i Uşşâkî hazretlerinin “Görmeden mahşer, sırat,ve mizânı burada düşün” mânâsındaki sözleri de, uhrevî mertebeleri bu dünyada nefis yolculuğuyla katedildiğini bildirmektedir.

Şüphesiz ki “Kim şeriat dışına çıkarsa, yoldan sapar” hadisinde de buyrulduğu gibi, akâid (inanç esasları) ve şer'î amellere dayanmayan bir tarikat, köksüz ağaç gibidir; meyvesiz kalır.

Nitekim **Kutbu'l-Ârifin Yazıcızâde Hazretleri, Muhammediye adlı eserinde:**

“Kişinin tarikattaki feyzi, şeriata uygunluğuna göredir” buyurarak, tarikat feyzinin şeriattan elde edilen nurun, mücadeleye (nefisle cihada) bağlı olduğunu açık ve etkili şekilde ifade etmiştir.

Vel-hâsıl, sonuç olarak:

- Tam anlamıyla şeriata bağlılık, tarikat nurunun doğuşuna sebep olur.

- Tam anlamıyla tarikata girmek, hakikat nurunun doğmasına vesile olur.
- Tam anlamıyla tahakkuk etmek, marifet nurunun açıkça ortaya çıkmasına aracıdır.

“Allah bizleri mahrum kalmış taklitçilerden korusun, bizleri hakikate ulaşan tahkik ehlinde eylesin.”

Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifetin Amel Açısından Birbirine Nispeti

Şeriat	Sözlerdir (akval)
Tarikat	Fiillerdir (ef'âl)
Hakikat	Hâllerdir (ahvâl)
Marifet	Tam bilgidir, Allah'ı görür gibi bilmektir (kemal-i irfan)

Şeriat	Hizmet
Tarikat	Allah'a yakınlık (kurbet)
Hakikat	Allah'a kavuşma (vuslat)
Marifet	Müşahede (görerek bilme), Vahdaniyet, Mahviyet (benliği silme)

Şeriat	Gövde
Tarikat	Dal
Hakikat	Çiçek
Marifet	Meyve

Şeriat	Nefsin arınması (tezkiye-i nefis)
Tarikat	Kalbin saflaşması (tasfiye-i kalp)
Hakikat	Ruhun arınması (tahniyye-i ruh)
Marifet	Sırrın tecellisine yönelme (tecelliyye-i sır)

Şeriat	İman mertebesi
Tarikat	Yakın mertebesi
Hakikat	Kalp itminanı mertebesi
Marifet	Görerek bilme, açık müşâhede mertebesi

Şeriat	İbadet makamı
Tarikat	Zühed ve âdeti terk makamı
Hakikat	Allah’a kavuşma makamı
Marifet	Birlik (tevhid) makamı

Hasan-ı Basrî hazretlerinin topladığı ve sıraladığı elli dört farzın ilki, Allah’ı bir bilip zikretmektir. Bu şekilde Allah’ın hitabı gereği, her yükümlüye (mükellefe) Allah’ı zikretmenin farz olduğu bildirilmiştir.

Kadınlar, neslin devamı için cihattan ve tesettür gereği cuma ile cemaatten muaftırlar.

Ashab-ı kirama, aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm efendimiz zikir telkin ettikten sonra, kadınlar da Ahmedî nisbetine (manevî bağa) nail olmak için Peygamber huzuruna geldiklerinde, Allah’ın “**Ey Peygamber! Sana inanan kadınlar biat etmek için geldiklerinde... onlarla biat et!**” (Mümtehhine-12) mealindeki ayeti ile, biat şerefine nail olmuşlardır.

Ancak, “**Benim elim, hiçbir kadının eline değmez**” buyuran aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm efendimiz, kadınlara özel bir leğen içine su koyup telkin vererek, dolaylı (vasıtalı) şekilde telkin şerefine ulaşmalarını sağlamıştır.

İkinci Bölüm, Tarikatın Açıklanması

Aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm efendimize, ashâb-ı kirâm –Allah onlardan razı olsun– tamamı şöyle talepte bulundular:

“Ey Allah’ın Resûlü! Bizi Allah’a ulaştıran yolların en yakınına rehberlik buyur.”

Bunun üzerine, yüce Allah tarafından Cebrâil-i Emîn’e telkin edilen tevhid nuru, Sevgili Habîb’ine (Peygamberimize) telkin edilmek üzere bildirilmiştir.

Bu tevhid nurunu Peygamberimiz önce dört büyük sahabeye telkin etti. Bu özel telkinin ardından, diğer sahabilere de genel telkin yaparak Allah'a vuslat (ulaşma) yolunun ilahi tarif üzere en yakın olanını tanıtmıştır.

Kâminden kâmile silsileyle telkin edilerek, her kâmilin irşat ve yayılmasıyla isminin meşhur olmasına bağlı olarak, âli tarikatlar farklı isimlerle tanınmakla birlikte, aslında esas ve hakikat bakımından hepsi bir Muhammedî feyz ile ayakta duran nurlu bir şecerenin (soyun) dalları gibidir.

Mekke-i Mükerrede telkin olunan şariat tevhidi, açık şirkin ortadan kalkması içindir. **Medine-i Münevvere'de telkin buyurulan tarikat tevhidi** ise gizli şirkin temizlenmesi içindir.

“Allah Resûlü size ne verdiyse onu alın” (Haşr-7) ayetiyle, bütün Muhammedî tebliğlerin alınması, kabulü ve tâbî olunması nasıl farzsa, tarikat da alınması farz olan bir yoldur.

“Resûl’ün emrine muhalefet edenler, başlarına bir fitne gelmesinden yahut acıklı bir azaba uğramaktan sakınsınlar” (Nur-63) ayetiyle, bu yolu kabul etmeyip muhalefet edenlerin fitne ve azaba müstahak oldukları da açıkça belirtilmiştir.

Tarikat-ı Âliyyenin Ayrılış Sebebi

Velâyet bir verasettir. Nübüvvetin Allah katındaki özellikleri farklı olduğu gibi, velâyet veraseti de mazharın gereğine göre farklılık gösterir. Bu farklılık, hakikatte ittifakla birlikte yalnızca zahirî âdâpta (usulde) bir ayrılıktır.

Cehrî zikirde saflık makamında, hafî zikirde gizlilik makamında, tüm tarikat yolları birleşir ve tevhid olur. Bu da hacıların Beytullah'ta birleşmesi, nehirlerin denizde toplanması ve yıldızların gündüzde görünmemesi gibi bir ittifaktır.

Tarikat-ı Âliyyenin Erkânı (Temel Esasları)

Tarikat-ı âliyede beş esas vardır:

1. Şariatla doğruluk (istikamet),
2. Tam teslimiyet,
3. Sürekli zikir,
4. Kalbî rabîta,
5. Murakabe (içsel gözetim).

Rabıta ve Murakabe

Rabıta, dünya sevgisi, nefsin vesvesesi, heva ve siyaha (kötülüğe) meyiletme gibi kalbin bağlanmalarından korunmak için, Muhammedî nisbet yolundan aydınlanma ile mürşid-i kâmile, pîrlere ve vasıta ile Resûlullah'ın ruhuna kalbi bağlamaktır ki, **“Allah'ın sadık kullarıyla beraber olun” (Tevbe-119)** ayetinin manevi beraberliğidir.

Dört mezhebe göre rabitanın caiz olduğuna **Mevlana Halid-i Nakşibendî**, özel risalesinde detaylı olarak yer vermiştir.

Namazda imama uymak gibi, zikirde de mürşidin rabitasına uymak esastır.

Zikrullahın Fazileti

Zikrullahın fazileti hakkında birçok ayet vardır. Sadece **“Beni anın ki Ben de sizi anayım” (Bakara-152)** ayeti, Allah'ın lütfuyla zikredilen olmak bakımından yeterlidir.

İsim, müsemmanın aynısı olduğu için, zikirle Allah'a yakınlık gerçekleşir.

Manevî yakınlığın, Allah'ın yüce huzurunda gerçekleştiğini **“Beni zikredenle Ben beraberim”** kudsi hadisi müjdeler.

“Zikrullah, imanın ilmidir ve nifaktan kurtuluştur” hadisiyle de zikrullah, kamil imanın işareti ve nifaktan kurtarıcı olduğu bildirilmiştir.

“Onlar Allah'ı ancak az anarlar” (Nisa-142) ayetiyle de zikrin azlığı ve terk edilmesinin nifak alameti olduğu açıkça bildirilmiştir.

Bir kâfirin küfrünü tevhid nasıl giderirse, ehli tevhidin zikri de nihayetsiz fazilettedir.

Zikir yedi kısımdır. Cehrî zikir (açık zikir) dille yapılan zikirdir.

Kalbî zikir, kalbin doğurduğudur; rûhî zikir, ruhun doğurduğudur. Sırrî zikir, sırrın doğurduğudur; hafî zikir, hafiye (gizli latifeye) ait olandandır. Sultânî zikir ise kalbî latifelerin tümünün topluca zikir hâlidir. Hafâî zikir ise, zâkirin zikirten ve zâkir oluşundan tamamen yok olması ile zikredilenin müşâhadesinden fânî ve tam dalmış olma hâlidir.

Cehrî ve Hafî Zikir

Nasıl ki namazın cehrî (açık sesli) ve hafî (sessiz) kılınışı varsa, zikirde de cehrî ve hafî şekilleri vardır.

Bu ikisi, Allah'ın ism-i şerifinin zahirî ve bâtinî gereğidir. Her ikisiyle ilgili ayet ve hadisler bulunduğundan, hangisinin daha faziletli olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir.

Bazıları, çok amel yönünden cehrî zikri üstün görmüş; bazıları ise riyadan korunma yönünden hafî zikri üstün saymıştır.

Bazı âlimler de, başlangıç seviyesindeki kişiler için cehrî zikrin etkisinin fazla olduğunu, ilerlemiş olanlar için ise hafî zikrin daha üstün olduğunu belirtmişlerdir.

Her iki zikre dair gelen hadis şöyledir:

“Eğer kulum beni kendi nefsinde zikrederse, ben de onu kendi nefsimde zikrederim. Eğer kulum beni bir topluluk içinde zikrederse, ben de onu o topluluktan daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim.”

Bu hadisle cehrî ve hafî zikir mertebelerine işaret edilmiştir.

Hafî zikir hakkındaki ayet-i kerime:

“Ve Rabbini, yalvararak ve korkarak kendi içinde an.” (A'râf-205)

Cehrî zikir hakkındaki ayet-i kerime ise:

“Allah'ı, babalarınızı andığınız gibi ya da daha güçlü bir şekilde zikredin.” (Bakara-200)

İlk âyet gizli (hafî) şekilde, ikinci âyet ise en güçlü zikirle emretmektedir.

Bayram namazına giden kişinin Ramazan Bayramı'nda sessizce tekbir alması, Kurban Bayramı'nda ise yüksek sesle tekbir alması gibi; aynı şekilde ezanda zikir olmasına rağmen yüksek sesle okunması, telbiyede de “lebbeyk” diyerek zikir olmasına rağmen yüksek sesle söylenmesi gibi, zamana ve kişilere göre gizli ve açık zikir emredilmiştir.

Hadis-i şerifte şöyle gelmiştir:

“Cennet bahçelerine uğradığınızda oradan faydalanın.”

Sahabe sordu: **“Ey Allah'ın Resûlü, cennet bahçeleri nedir?”**

Buyurdu: **“Zikir halkalarıdır.”**

Yani, Allah Resûlü sallallahu aleyhi ve sellem zikir yapılan halkaları cennet bahçelerine benzetmiştir.

Bu nedenle, bu mübarek zikir meclislerini hor görenlerin, bu konuda peygamberin yoluna muhalefet edenlerin büyük vebalinden Allah affıyla muamele etsin.

Muhibb, Mürîd, Sâlik ve Murâd hakkında açıklamadır:

Muhibb, yüce tarikatlardan birine bağlanan ve irşadla görevli mürşidine kalpten yönelerek irşad feyzine ulaşma kabiliyetinde olan kimsedir.

Mürîd, kalbine Allah'ın yüceliği galip gelen; gerçek sevgiliye kavuşmak için gereken manevî eğitim yolunu seçen; bu yolda gerekli terbiyeyi mürşidinden öğrenen ve tam teslimiyetle hal, söz ve kalben ayrılıktan sakınan kimsedir.

Sâlik, mürîdlik mertebesinden sonra, manevî ve nefsânî mertebeleri birer birer tamamlamaya çalışan, çaba ve gayret gösteren kişidir.

Murâd, ilâhî derecelerin tecellisi kendisine sülûktan önce ulaşan; cezbesi, kendi gayretinden önce gelen; hakikati keşfi, hayali keşiften önce olan kişidir.

Înâbe, Şariat bakımından tevbe, bedenî günahlardan arınmak, kalben pişmanlık duymak, fiilen günahı terk etmek, sözle istiğfar etmek ve bir daha dönmeye azmetmek şartlarıyla geçerlidir.

Tarikatte ise inâbe, kalbî günahların ve afetlerin Allah'ı zikretme kalesiyle korunarak terk edilmesi, gafleti bırakıp halin devamlılığı, Allah rızasını ve doğru yolu talep etmek için önce mürşid-i kâminden başlangıçta bir manevî kabz almak ve sonunda tekrar Allah'a yönelmektir.

“Evbe”, ruhun perdelerden çıkması, keşif ve müşâhede mertebelerinden geçerek ilahi sırların marifetine erişip Allah'a dönüş ve O'na ulaşmaktır.

Hicab Mertebeleri ve Sülûkün Gerekliliği

Hicab (perde) 28 tanedir.

- 7'si şariatla
- 7'si tarikatla
- 7'si hakikatle
- 7'si marifetle kaldırılır.

Şeriat ile kaldırılan hicaplar:

1. Şirk
2. Küfür
3. Bid'at
4. Büyük günahlar (kebair)
5. Küçük günahlar (sagair)
6. Kul hakları
7. Tembellik

Tarikat ile kaldırılan hicaplar:

1. Toprak
2. Hava
3. Ateş
4. Su
5. Rûh-ı cemâdî
6. Rûh-ı nebâtî
7. Rûh-ı hayvânî

Hakikat ile kaldırılan hicaplar:

Yedi gezegenin (nücûm-ı sebâ'î) iniş anında giydiği ruhanî hakikat libaslarıdır. Bunlar, ruhun her gezegenin etkisi altında giydiği hallerdir.

Marifet ile kaldırılan hicaplar:

Arş, Kürsî, Levh, Kalem, Sidretü'l-Müntehâ, Kâbe Kavseyn elbisesi

Hayret âlemindeki izafî ruh elbisesi

Ervah âlemindeki sultânî ruh elbisesi

Misal âlemindeki misalî ruh elbisesi

Nâsût âlemindeki hayvanî ruh elbisesi

Bu perdeleri üzerinde taşıyan insanın, makam-ı vuslata, yani Allah'a kavuşma makamına yükselmesi, ancak bu mertebelerden soyunmasıyla mümkün olur.

Bu bağlamda, önceki makamlar özetle bu şekilde işaret edilmiştir.

Yığıtbaşı hazretleri de risalesinde, “kabz-ı akdes hazerâtı”ndan, dokuz felekten, unsurlar ve cevherlerden aşağıya inışı; mâ-fevki (üst âlem) çerçevesinde ele alarak, insan mertebesinin bu mertebeleri toplayıcı (câmi') olduğunu ve bu yolda ilerlemenin (sülûkun), bu mertebelerde mücadeleyle soyutlanmak (teccerrüd) olduğunu açıklamışlardır.

Buna göre, aşk mertebesiyle sülûk şöyle şekillenir:

- İsimler nisbetinden doğan aşk, nefsi arındırmaya (tezkiye-i nefis) ulaştırır.
- Fiiller nisbetinden doğan aşk, kalbi saflaştırmaya (tasfiye-i kalb) ulaştırır.
- Sıfatlar nisbetinden doğan aşk, ruhu süslemeye (tahliyye-i rûh) ulaştırır.
- Zât nisbetinden doğan aşk, sırrı süsleyip yokluk (mahv) ve ayıklık (sahv) mertebesine ulaştırır.

Her mertebenin kendine ait bir alâmeti (işareti) vardır:

- Başlangıç seviyesindekiler için rüyalar,
- Orta seviyedekiler için murakabede müşâhede,
- İleri seviyedekiler için halvet/çekilme içinde tecellilerin gözlemi belirgindir.

Bu cezbe (ilahi çekim) mertebeleri bu şekildedir.

Ancak cezbenin mertebelerinde tamamlama her yeteneğe verilmemiştir. Aşkla gelen sarsıntı ve tam yönelmenin doğurduğu içsel çalkantı bu hali ortadan kaldırıp yükselme sağlar.

İsimler cezbesinden önce, cezbenin ön hazırlıkları ortaya çıkar.

Mesela, hafif bir titreme (ra'şe), hafif bir gülme hali gibi durumlar cezbenin başlangıcı olup, dalma (istigrâk) öncesidir.

Sultânî cezbe, manada yok oluşu sağlar ve kişiyi fenâ fillah (Allah'ta yok olma) makamına ulaştırır.

Beka (Allah ile var olma) ise, tekrar aşağıya inerek Kur'an kıraatı ve nafile ibadetleri artırmakla elde edilir.

Râbîta (manevî bağ kurma), zikirle birlikte, ya yedi letaif üzerine ya da yedi seyr hali (etvâr-ı seb'a) üzerine kademeli olarak gerçekleşir. Bu durum, genel anlamda kabiliyete açık bir yoldur.

Her mertebenin perdesinden sülûk ederek soyutlanmamış olan kişi, perde ardında kalmış (li-mahcûbûn) olup uyarılmış olur.

Sülûk yoluyla irşad (manevî terbiye) beş çeşittir:

1. Riyâzet (nefs terbiyesi) ve zahir-batın doğruluğudur.
2. Yedi tavır mertebeleriyle ilerlemektir.
3. Zikirle birlikte cezbe hâlidir.
4. Zikirle birlikte rabîta (kalbi bağ) hâlidir.
5. Zikirle birlikte aşk hâlidir.

Mürşid (yol gösterici) ruhun tabibidir. Sâlikin (müridin) ruhsal kabiliyetine göre ona davranarak, zarar görmeden onu başlangıç ve sona dair sırra ulaştırır.

Manevî mertebeleri tamamlamış olan bir mürşid, isterse yalnız **bir esma** ile bütün mertebelerin tecellilerini açıklayabilir (**Mevlevî ve Hâlidî tarikleri gibi**);

İsterse **on sekiz esma** gösterebilir (**Yiğitbaşı mesleği gibi**);

İsterse **on iki esma** (**yine Yiğitbaşı mesleği gibi**);

İsterse **yedi esma** (**Halvetiyye kolları gibi**);

İsterse **yirmi sekiz esma** (**Halvetiyye, diğer yüksek tarikatlar ve Nakş-i Muhammed yolunun gibi**) gösterebilir.

Cerrahiyye tarikatında olduğu gibi fark sadece tafsil (ayrıntılılandırma) veya icmal (özet) ile ilgilidir.

Tembih:

İbn Rüşd gibi kimseler, akli marifet ışıyla aydınlatarak ilk akla ulaştırmak

suretiyle riyazet ve sülûkun gerekli olmadığına hükmetmişlerse de; ruhun, Allah'ın isimleriyle ahlaklanmasında etkili olan Esmâ-i İlâhiye'ye devamlılıkla elde edilen hâl sebebiyle, tarikat pirlерinin yolu isimlerle sülûku en yakın yol olarak görüp bu yolu tercih etmişlerdir.

Her ne kadar ilim, cehaleti giderirse de; bu yol, sadece bilgiyle değil, fiili olarak Allah'ın isimlerinin tecellileriyle yaşanarak kat edilir.

Sû-i ahlâkı izâle ise, filen oruçla emredilmiştir. Çünkü nefsânî baskıyı kırmak için, nefsin mazeretlerini sadece bilgiyle ortadan kaldırmak yetmediğinden riyazetle emredilmiştir.

Hakikatlerin inişi, esmâ yardımıyla gerçekleşir; yükselişte de esmâya bağlıdır.

İşaret ilmi, tecellî ilmi, şuhûd ilmi; hepsi hakikate giden sülûk ve riyazete bağlıdır.

Nefsânî ve Rûhânî Mertebelerin Sülûku

Birinci Mertebe: Nefs-i Emmâre – Latife-i Nefs – Zikri: Tevhid

Nefsin Sahibi: Eşrara mahsusdur.

Ahlâkı: Küfür, şirk, inat, cehalet, cimrilik, hırs ve haram, kibir, haset, öfke, alışkanlık, kötülüklerdir.

Seyri: Seyr ilâ'llah

Âlemi: Şehâdet Âlemi (görünür dünya)

Makamı: Sadr, göğüs

Gün: Cumartesi

Gök Cismi: Ay

Manevi temsili: Misâlî suretle rüyada ya da murakabede tecelliler sonunda **mavi nur** ortaya çıkar.

Hâli: Korku ve ümittir.

İkinci Mertebe: Nefs-i Levvâme – Latife-i Kalp – Zikri: Allah

Nefsin Sahibi: Nukabâya mahsustur.

Ahlâkı: Hile ve düzen, kendini beğenme, uzun emel, sertlik ve zorluk, kınama, sıkıntı, gaflet, helal hırsıdır.

Seyri: Seyr li'llah

Âlemi: Berzah

Makamı: Kalp

Gün: Pazar

Gök Cismi: Merkür (Utârid)

Manevi temsili: Misalî suretle murakabede tecelliler sonunda **kırmızı nur** ortaya çıkar.

Hâli: Daralma ve genişleme (kabz ve bast)

Üçüncü Mertebe: Nefs-i Mülhime – Latife-i Ruh – Zikri: Hu'dur

Nefsin Sahibi: Nücebâya mahsustur.

Ahlâkı: Eksiklik, tembellik, sünneti terk, yalan, merhametsizlik, mecazî aşk, fücür ile takvâya karşılık ilhamın tecellî ettiği mertebedir.

Seyri: Seyir-i ala'llah

Âlemi: Ervah

Makamı: Ruh

Gün: Pazartesi

Gök Cismi: Zühre (Venüs)

Manevi temsili: Misalî sûretle murakabede tecelliyle sonunda **yeşil bir nur** zuhur eder.

Hâli: Heybetle üns (yakınlık) hâlidir.

Dördüncü Tavır: Nefs-i Mutmainne – Latife-i Sır – Zikri Hakk'tır

Nefsin Sahibi: Nüdebâya mahsustur.

Ahlâkı: Tevekkül, cömertlik, ihsan, ibadet, şükür, tevazu, iç huzuru, itaate devam, doğruluk, nefsin galebesidir.

Seyri: Seyr ma'allâh

Âlemi: Ceberut

Makamı: Sırru Vuslat

Gün: Salı

Gök Cismi: Sema

Manevi temsili: Misalî suretle murakabede tecelliler sonunda **beyaz nur** ortaya çıkar.

Hâli: Sarhoşluk ve şuhûd (şahitlik)

Beşinci Tavır: Nefs-i Marziyye – Latife-i Sırrü's-Sır – Zikri Hayy'dır

Nefsin Sahibi: Abdallara mahsustur.

Ahlâkı: keramet, zühd, hakiki takva, işari hakikatler, daimi zikir, riyazet ve şuhudda fânîlik (murakabeye tam dalış) hâlidir.

Seyri: Seyr fi'llah

Âlemi: Lâhut âlemi,

Gün: Çarşamba,

Makamı: Sırrü's-sır

Manevi temsili: Yüksek âlemin tecellilerini müşahade ettikten sonra **sarı nur** zuhur eder.

Hali: Telvin (değişkenlik) ve temkin (istikrar)

Altıncı Tavır: Nefs-i Marziyye – Latife-i Hafî – Zikri Kayyûm’dur

Nefsin Sahabi: Evtada mahsustur.

Ahlâkı: Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanmak, Allah’ta fikre dalmak, Allah’tan gayrisından tamamen kurtulmak.

Seyri: Seyr anî’llah,

Âlemi: Ceberut-Meşhud

Gün: Perşembe,

Makamı: Hafî

Gök Cismi: Merih (Mars)

Manevi temsili: Sıfatî tecellilerin misalî sûretle, sırda yapılan murakabede, manevî mertebeler tahakkuk ettikten sonra **siyaha çalan nur** zuhur eder.

Hali: Cemâl ve Celâl tecellileri

Nefs-i Sâfiye: Latife-i Ahfâ zikri Kahhar’dır.

Nefsin Sahabi: Letâ’if-i hâlât ve envârı cem’ olup aktâba mahsudur.

Ahlâkı: Aşk, hikmet, birlik suskunluğu, yokluk (fenâ), bekâ ve azamet gibi tecellilerdir.

Seyri: Seyr bi’llâh

Âlemi: Berzah-ı Câmî

Gün: Cuma

Manevi temsili: Celâlî tecellî ile mutlak yokluk; rahmet ve cemâl tecellîsiyle de mutlak kalıcılık (bekâ) ortaya çıkar. Bu zuhur kahr ve lütufla birlikte olur; **renksiz nur** müşâhede edilir.

Hali: Fenâ ve Bekâ

Belirtilen bu yedi mertebe ve yedi latife üzerine sülûk, Kâdirî, Bedevî, Rufâî, Sa’dî, Desûkî, Halvetî, Nakşî ve bunların kollarında mevcuttur.

Her kişinin doğuştan gelen kabiliyetine göre tecellî eder.

Bazen mertebelerin kat edilmesi (tayy-ı merâtib) meydana gelse de, birden-bire gelen cezbe tecellisi buna sebep olursa, aşama aşama ilerleme daha kolay olur. Eğer bu mertebeler hakkıyla tecellî ederse, detaylara ihtiyaç kalmaz.

Ancak bu tecellî hakkıyla gerçekleşmemişse, **sâlik için beş temel yol** (fürû'ât-ı hâmse) belirlenmiştir.

Bunlar Nakşî, Uşşâkî, Şa'bânî, Sünbülî ve kollarında gösterilir.

Bu yollarda geçen esmâlar şunlardır: **Fettâh, Vâhid, Ehad, Samed, Allâh.**

Yalnızca Nakşî yolunda, **Fettâh yerine Vehhâb** ism-i şerifi konmuştur.

Bu esmâlarla;

- Fiillerin tevhîdi, zorlayıcılıktan arınmış olarak müşâhede edilir.
- Sıfatların tevhîdi, benzetmeden arındırılmış olarak müşâhede edilir.
- Zatın tevhîdi, hulûl ve birleşmeden (ittihad) uzak olarak müşâhede edilir.

Daha sonra, cem' (birlik) makamı ve fark-ı sâni (ikincil ayrım) birlikte müşâhede edilir; biri diğerine engel olmaz.

Veraset sırrı içinde altı isim daha belirlenmiştir; böylece âfâk (dış) âlemi gibi, enfüs (iç) âleminde de on altı, toplamda on sekiz tamamlanarak insân-ı kâmil mertebesi bu şekilde gerçekleşir.

Mektûbât adlı eserde, veraset mertebeleri açıklanmıştır.

Tecellîleri ise, irşad sırrına memur olanlar için velayet yolunun gizli sırlarındandır.

Tarikat-ı Aliyye'den Pîrân ve Büyük Şeyhlerin Tarikatları ve Silsileleri

الطَّرِيقُ إِلَى اللَّهِ بِعَدَدِ أَنْفَاسِ الْخَلَائِقِ

(Allah'a giden yollar, mahlûkâtın nefesleri sayısındadır)

1 – Kadirî Tarikâtı

Tarikat-ı aliyye-i Kadirî tarikâtı, Gavsü's-Samedânî **Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî** Hazretlerine mensuptur.

Bu yüce zatın büyük şeyhi, Ebû Saîd el-Mübârek el-Mahzûmî Hazretleri olup, o da Ebû'l-Hasan Ali el-Hünkerî'den, o da Ebû'l-Ferec-i Tarsusî'den, o da Ebû'l-Fazl Abdu'l-Vâhid en-Necmeddîn'den, o da Şeyh Ebûbekir Şiblî'den, o da Seyyidü't-Tâife Cüneyd-i Bağdâdî Hazretlerinden feyz-i mukaddes (kutsal feyiz) almışlardır.

Hazret-i Cüneyd'in tarikat silsilesi ise şudur:

Sırrî-i Sekatî → Ma'rûf-i Kerhî → Dâvûd-i Tâî → Habîb-i Acemî → Hasan-ı Basrî

Bu yolla İmam Ali kerremallahu vechehu'ya ulaşır.

Kadirî Tarikatı'nın kolları (şu'beleri) şunlardır:

Esediyye – Ekberiyye – Mukaddesiyye – Garbiyye – Eşrefiyye – Rûmiyye – Bakî'iyye – Hamâdiyye – Hilâliyye – Hindiyye – Murtazâviyye – Hâlisiyye

Bu tariklerin hepsi, yüce Kadirî yolunun kollarındandır.

2 – Rufaiyye Tarikatı

Tarikat-ı aliyye-i Rufaiyye tarikâtı, **Seyyid Ahmed bin Ebu'l-Hasen Ali er-Rufâî** Hazretlerine mensuptur.

Bu büyük zatın şeyhi, Ali el-Kârî el-Vâsitî Hazretleri olup, o da Ebu'l-Fazl bin el-Kâmihi'l-Bağdâdî'den, o da Ebu Ali Gulam'dan, o da Ali el-Acemî'den, o da Ebûbekr-i Şiblî'den, o da tarikatların önderi Seyyidü't-tâife Cüneyd-i Bağdâdî'den nisbet (manevî bağ) almıştır.

Bu silsileyle birlikte, Rufâî Hazretlerinin yüksek nisbet zinciri, İmam Ali Kerremellahu vechehu ve radiyallahu anh hazretlerine ulaşır.

Aşağıda adı geçen tarikat kolları da Rufaiyye tarikatının şubelerindendir:

Haririyye – Kibâye – Şabâdiyye – Ğarbe – Cendeliyye – Alâniyye – Katnâniyye – Fâzılıyye – Vâsitiyye – Ceberûtiyye – Zeyniyye – Nûriyye

3 – Kübreviyye Tarikati

Tarikat-ı aliyye-i Kübreviyye tarikati, Kutbu'l-Aktâb **Ebu'l-Cenâb Necmeddîn-i Kübrâ** Hazretlerine mensuptur. Bu zatın şeyhleri: Şeyh Ammar Yâsir, İsmail Kasrî ve Rûzbihân-ı Baklî hazretleridir. Şeyh efendiler dahi Ebu'n-Necîb Abdülkâdir Ziyâeddin Sühreverdî Hazretlerinden ahz-ı nisbet almıştır.

Ebu'n-Necîb'in nisbet zinciri, Kübrevîlerce şu silsileyle Cüneyd-i Bağdâdî'ye ulaşır:

İmam Ahmed Gazâlî – Ebû Nesâc – Ebu'l-Kâsım-ı Gûrgânî – Ebu Osman el-Mağribî – Ebû Ali Rudbârî vasıtasıyla Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerine ulaşır.

Aşağıda adı geçen tarikat kolları da Kübreviyye tarikatının şubelerindendir:

Bahâiyye – Halvetiyye – Firdevsiyye – Nûriyye – Rûkniyye – Hemdâniyye – Nûrbahâşîyye – Berzenciyye

4 – Sühreverdiyye Tarikati

Tarikat-ı âliyye-i Sühreverdiyye, Şeyhü's-Şüyûh Şeyh **Şihâbeddîn-i Sühreverdî Bekrî** Hazretlerine nispet edilir.

Söz konusu zatın amcaları olan Şeyhü'n-Necîb Sühreverdî Hazretlerinden, onlar da Ömer Bekrî – Râziyüddin el-Kâdî – Muhammed Bekrî – Ahmed-i Denyûrî – Mûmsâd-ı Denyûrî Hazretleri vasıtasıyla; veya tarikat-ı Kübreviyye'de adı geçen zatlar vasıtasıyla, Hazret-i Cüneyd-i Bağdâdî'den tarikat almışlardır.

Aşağıda adı geçen tarikat kolları da Sühreverdiyye tarikatının şubelerindendir:

Bedriyye – Zeyniyye – Bahâiyye – Kemâliyye – Ahmediyye – Necîbiyye

5 – Medyeniyye Tarikati

Tarikat-ı âliyye-i Medyeniyye, Şeyh **Ebû Medyen Şu'ayb bin Hasan et-Ti-limsânî el-Mağribî** Hazretlerine nispet edilir. Bu zatın şeyhleri, Ebû Saîd el-Mağribî ve Şeyhu'l-Mağribî Hazretleridir.

Onların şeyhi ise Ebû'l-Berekât Ali el-Bağdâdî, onun şeyhi Ebû'l-Fazl Muhammed-i Bağdâdî, onun şeyhi ise İmam Ahmed el-Gazâlî Hazretleridir.

Bu silsilenin yukarısı, tarikat-ı Kübreviyye silsilesinde zikredilmiştir.

Ebû Medyen Hazretlerinin bir diğer şeyhi ise, Sultânü'l-Evliyâ Abdülkâdir-i Geylânî Hazretleridir.

Aşağıda adı geçen tarikat kolları da Medyeniyye tarikatının şubelerindendir:

Ceberûtiyye – Meymûniyye – Rücânîyye – Halvânîyye – Hamûyye

6 – Ekberîyye

Tarikat-ı aliyye-i Ekberîyye, peygamberlerin sırrı ve evliyânın sonuncusu olan **Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed bin Ali el-Mağribî et-Tâî** Hazretlerine bağlıdır. Bu zatın nisbetleri, Şeyh Cemâleddin Yûnus bin Yahyâ el-Abbâs vasıtasıyla evliyânın sultanı Şeyh Abdulkadir Geylânî Hazretlerine ve Şeyh Takiyyüddin Câmi‘ vasıtasıyla Hazret-i Hızır Aleyhisselâm’a ulaşır.

Ayrıca Şeyh Ebû Medyen el-Mağribî ile sohbet etmiş olduğu gibi üç yüzden fazla evliya ile görüşüp istifade etmiştir.

Bu görüşmeler ve mânevî destekler, **Fütûhât-ı Mekkiyye ve Risâletü’l-Hırka** adlı eserlerinde yazılıdır.

Bu tarikat, “cem” (birlik) yoludur; hakikatin tümünü kapsayan bir yoldur.

7 – Şâzeliyye

Tarikat-ı aliyye-i Şâzeliyye, büyük şeyhlerden **Ebû’l-Hasan Ali bin Abdullah eş-Şâzeli** Hazretlerine bağlıdır. Bu zat, mânevî hilafeti Şeyh Abdüsselâm bin Meşîş’ten, onlar da Şeyh Abdurrahman-ı Medyenî’den, onlar da Takiyyüddin el-Fakîr – Nureddin – Şeyh Şemseddin – Ebû İshâk İbrahim – Ebû Muhammed Fethûs-Su’ûd Sa’d el-Kirvânî – Câbir bin Abdullah el-Ensârî Hazretleri vasıtasıyla İmam Hasan ve Ali (radiya’llahu te’âlâ anhümâ) Hazretlerinden almıştır.

Diğer bir nisbetle de, Ebû Medyen el-Mağribî Hazretlerinden Cüneyd-i Bağdâdî Hazretlerine ulaşır.

Aşağıda adı geçen tarikat kolları da Şâzeliyye tarikatının şubelerindendir:

Desûkiyye – Ahmediyye – Vefâiyye – Zerûfiyye – Hanefiyye – Cezûliyye – Gâziyye – İseviyye – Nâsiriyye – Mu’atâriyye – Afife

8 – Bedeviyye

Tarikat-ı ‘aliyye-i Bedeviyye, büyük sâdat ve azametli evliyalardan **Ahmed-i Bedevî** Hazretlerine bağlıdır. Bu zatın büyük şeyhi, Şeyh Abdülcelîl bin Abdurrahman-ı Nişâbüri’dir.

Bu silsile, vesilelerle Dâvûd-i Tâî’ye, ondan Habîb-i Acemî’ye, oradan Hasan-ı Basrî’ye ve onların aracılığıyla Aliyyü’l-Murtazâ’ya (Hz. Ali’ye) ulaşır.

Habîb-i Acemî Hazretleri'nin hırka nisbeti, iki vasıta ile Enes bin Mâlik Hazretleri'ne ulaşır. Bu silsile-i şerîfe, icazetnamelerde yazılıdır.

Seyyid Bedevî Hazretleri, Şeyh Birrî ve Şeyh Ebû Na'îm vasıtalarıyla Seyyid Ahmed Rufâî'ye ve arada vasıta olmaksızın İmam Şâzelî'ye de intisap etmiştir.

Aşağıda adı geçen tarikat kolları da Bedenviyye tarikatının şubelerindendir:

Senâviyye – Besûliyye – Celiyye – Beyûmiyye – Merzûkiyye – Sütûhiyye – Halvâniyye

9 – Mevleviyye

Tarikat-ı âliyye-i Mevleviyye, ilahi sırların mahremi olan **Mevlânâ Celâleddin Muhammed bin Sultanü'l-Ulemâ Şeyh Bahâeddin Veled el-Belhî er-Rûmî** Hazretlerine mensuptur.

Bu yüce nisbet, Burhâneddin Tirmizî yoluyla, ondan da Sultanü'l-Ulemâ Bahâeddin Veled bin Hüseyin'e, ondan da Ebû'l-Cenâb Necmeddin Kübrâ'ya ulaşır.

Ayrıca bir başka nisbet de, Hz. Muhammed bin Ali bin Mülkdâd Şems-i Tebrizî vasıtasıyla yine Necmeddin Kübrâ'ya ulaşır.

Kaddesa'llâhu esrârehum (Allah sırlarını mukaddes kılsın) – “**Tibyânü'l-Vesâil**” eserde geçer.

10 – Destûkiyye

Tarikat-ı âliyye-i Destûkiyye, Şeyh **Seyyid İbrâhim el-Desûkî** Hazretlerine mensuptur.

Bu zatın bir şeyhi İmam Hasan Şâzelî, bir diğeri Necmeddin Mahmûd-ı İsfahânî, bir diğeri ise Şeyh Nûreddin Abdu's-Samed Nazârî'dir. Bunlar da Necîbeddin Ali Şirâzî'den, o da Şehâbeddin Sühreverdi'den feyz almıştır.

Şernûbiyye ve Âşûriyye tarikatları da, **tarikat-ı âliyye-i Destûkiyye'nin kollarındandır.**

11 – Sa'diyye

Tarikat-ı aliyye-i Sa'diyye Tarikatı, Şeyh **Sa'deddin-i Cebâvî** Hazretlerine mensuptur. Bu büyük zatın şeyhi, Abdullah Şeybânî'dir. O da Şeyh-i Mezîd Şeybânî'den, o da Şeyh Yûnus'tan, o da Ebû Medyen-i Mağribî'den tarik almıştır.

Ebû Medyen Hazretlerinin yüce silsile-i nisbeti, sekiz vasıtayla Cüneyd-i Bağdâdî Hazretlerine ulaşır.

Nakliyye – Vefâiyye – Âciziyye – Selâmiyye tarikatları da, **Sa'diyye Tarikatı'nın kollarındandır.**

12 – Bektaşîyye

Tarikat-ı aliyye-i Bektaşîyye Tarikatı, Allah'ın seçkin velîlerinden **Seyyid Hacı Bektaş-ı Horasanî** Hazretlerine mensuptur.

Bahsi geçen bu zatın şeyhi, Şeyh Lokman-ı Horasanî Hazretleri'dir. O da Cemâleddin-i Tebrizî'den, o da Şehâbeddin-i Şîrâzî'den, o da Rükreddin-i Sencâsî'den, o da Kutbüddin-i Ebherî'den, o da Ebû'n-Necîb Abdulkahhâr Ziyâeddin Sühreverdi'den nisbet almıştır.

Bunların Halvetî nisbetleri, Kadî Vahideddin Ömer el-Bikrî, Şeyh Muhammed el-Bikrî, Şeyh Ebû Ahmed Asûd ile Ahmed Yesevî'ye ve o da Hâce Yûsuf-i Hemedânî'ye ulaşmaktadır.

Hâce Yûsuf-i Hemedânî Hazretlerinin yüce silsilesi, altı vasıta ile Hazret-i Sâdık-ı Ekber'e, (Ebubekir) başka bir tarikle de Hazret-i Aliyyü'l-Murtazâ'ya ulaşır.

13 – Nakşibendiyye

Tarikat-ı aliyye-i Nakşibendî tarikatı, Hâce **Muhammed Bahâeddin Şah Nakşibend el-Üveysî el-Buhârî** Hazretlerine mensuptur.

Bu zatın şeyhi, Hâce Emir Külâl Hazretleri idi. O da Hâce Muhammed Babâyî Semsâ'î'den, o da halk arasında "Azîzân" diye bilinen Hâce Ali Râmetenî Hazretlerinden nisbet almıştır.

Hâce Ali Râmetenî Hazretlerinin yüce nisbet silsilesi; Hâce Mahmud İncir-i Fâgnevî ve Hâce Arif-i Rivegerî üzerinden, Hâce Abdülhâlık Gücüdvanî Hazretlerine ulaşır ve bu silsile ile en yüce Sıddık olan

Hazret-i Ebu Bekir es-Sıddık'a kadar ulaşır.

Şah-ı Nakşibend Hazretlerinin doğumu, Mevlânâ Celâleddin Rûmî Hazretlerinin vefatından otuz yıl sonra gerçekleşmiştir.

İşrâriyye – Nâciyye – Kâsâniyye – Mecîdiyye – Murâdiyye – Mazhariyye – Melâiyye – Nûriyye – Câniyye – Hâlidîyye gibi yollar da **Nakşibendiyye tarikatının kollarındandır.**

14 – Halvetiyye

Tarikat-ı aliyye-i Halvetiyye tarikatı, Şeyh **Ömer Ekmelüddin Halvetî Lâhicî** Hazretlerine mensuptur.

Bu zatın şeyhi, amcası olan Ahi Muhammed-i Hârezmî'dir. O da İbrahim Zühdi Geylânî vasıtasıyla

Denbûrî ve Şeyh Mümişâd ed-Denbûrî üzerinden Cüneyd-i Bağdâdî Hazretlerine ulaşır. Bu tarikat da Hazret-i Ali kerremallahu vechehu'ya ulaşır.

Şîrvânîyye

Halvetiyye yolunda ikinci pîr (pir-i sâni) olan Şeyhü'ş-Şüyûh Seyyid Yahyâ Şîrvânî Hazretlerine mensuptur. Onun yüksek nisbet zinciri, Şeyh Sadreddin Hayâmî, Şeyh Hacı İzzeddin, ve Şeyh Ahi Mirem Muhammed aracılığıyla Şeyh Ömer el-Halvetî Hazretlerine ulaşır.

Bilâd (bölgeler) ve çevreye halifeler gönderip tarikatı yayma işi, ilk defa Yahyâ Şîrvânî Hazretleri tarafından başlatılmıştır.

Bu sebeple Halvetiyye tarikatı 170 ayrı kola ayrılmıştır.

Tarikat-ı aliyye-i Gülşeniyye, Bahşiyye-i Halvetiyye, İsaliyye-i Halvetiyye gibi kollar bu yoldan gelmiştir.

15 – Bayrâmîyye

Yüce Bayrâmîyye Tarikatı, büyük Allah dostlarından **Hacı Bayrâm-ı Veli** (Ankaravî) Hazretlerine mensuptur.

Hacı Bayrâm Hazretleri'nin büyük şeyhi, Şeyh Hâmid-i Kayserî Hazretleridir.

O da Hâce Ali Erdebilî, Sadreddin Erdebilî ve Şeyh Erdebilî aracılığıyla İbrahim Zahid-i Geylânî'den feyz almıştır.

Zahid-i Geylânî'nin nisbet zinciri, daha önce Halvetiyye tarikatı içinde anılmıştı.

Ayrıca Şeyh Hâmid-i Kayserî Hazretlerinin bir başka nisbeti de Sultanü'l-Ârifîn Bâyezîd-i Bistâmî Hazretlerine ulaşmaktadır.

Bu yönüyle, Bayrâmîyye tarikatı, hem “Aliyye” (Hz. Ali'ye ulaşan) hem de “Sıddıkiyye” (Hz. Ebû Bekir'e ulaşan) silsileleri birleştirmesiyle “câmi' nisbet” (kapsayıcı bağlantı) özelliği taşır.

Melâmiyye – Hamzaviyye – Şemsiyye – Tennûriyye – Himmetiyye – İseviyye Halvetiyye tarikatları da, **Bayrâmiyye tarikatının kollarındandır.**

16 – Zeyniyye Tarîkati

Tarîkat-ı âliyye-i Zeyniyye, büyük evliyalarından **Zeynü'd-dîn Ebû Bekr el-Hâki** Hazretlerine nispet olunur. Bu zatın büyük şeyhi, Abdurrahmân Nûreddîn Mısri Hazretleri'dir. O da Şeyh Cemâleddîn Yûsuf-i Gûrânî Hazretleri'nden, o da Hüseyin Hüsameddîn Şimşîrî Hazretleri'nden, o da tarîkat-ı Desûkiyye'de adı geçen Necmeddîn Mahmûd-i İsfahânî'den tarîkat almıştır. Bu yüksek nisbet silsilesi, iki vasıta ile Şihâbüddîn-i Sühreverdi Hazretleri'ne ulaşır.

Ayrıca, Abdurrahmân-ı Mısri Hazretlerinin diğer şeyhi olan Zâhirüddîn İsâ el-Mısri aracılığıyla, bu nisbet de Şeyh Abdüsselâm Kalbî ve Ebû'l-Feh Vâsıtî Hazretlerinin vesilesiyle Ahmed er-Rufâî Hazretleri'ne ulaşır.

Bu yönüyle, Zeyniyye Tarîkati, hem Sühreverdiyye'nin nurlarını, hem de Rufâiyye'nin sırlarını içinde barındıran bir yoldur.

17 – Gülşeniyye Tarîkati

Tarîkat-ı âliyye-i Gülşeniyye, itibarlı meşayıhtan **İbrâhîm Gülşenî-i Heybetî** Hazretlerine nispet edilir.

Bahsi geçen zatın şeyhi 'Ömer Dede Rûşenî'dir. Bu nisbet, Şeyhü's-Şüyûh Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî Hazretleri'ne dayanır.

Sezâiyye ve Hâliyye tarikatları da, Gülşeniyye Tarîkati'nin kollarındandır.

18 – Sünbûliyye Tarîkati

Tarîkat-ı âliyye-i Sünbûliyye, **Sünbül Sinân Yûsuf-ı Merzifonî** Hazretlerine nispet edilir.

Bahsi geçen zatın büyük şeyhi, Çelebi Halîfe olarak bilinen Mehmed Cemâl el-Halvetî Hazretleri'dir.

Bu zat da Pîr Mehmed Erzincânî Hazretlerinden, o da Seyyid Yahyâ Şîrvânî Hazretlerinden tarîkat almıştır.

Cemâl-i Halvetî Hazretlerinin aynı zamanda Zeyniyye Tarîkati'ne de intisabı vardır. Sünbûliyye Tarîkati, hem Halvetiyye'yi, hem de Zeyniyye'yi içinde toplayan bir temiz ve parlak ana yoldur.

19 – Ahmediyye

Tarikat-ı aliyye-i Ahmediyye, büyük evliyaullahtan Şeyh **Ahmed Şemseddin Marmaravî Sarûhânî** Hazretlerine bağlıdır. Bahsi geçen zat, Allah tarafından bütün şeyhlerin terbiyesine memur kılındığı için “Yiğitbaşı” lakabıyla tanınmıştır.

Bu yüce silsile, Şeyh Alâeddin Uşşâkî – Şeyh İbrahim Kâmil Kayserî ve Pîr Muhammed Bahâeddin Erzincânî Hazretleri vasıtasıyla Halvetiyye sâdâtının önderi Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî Hazretlerine ulaşır.

Ahmediyye tarikatı, Halvetiyye kolları arasında orta yol (orta kol) sayılır.

Sinâniyye – Uşşâkiyye – Ramazâniyye – Cerrâhiyye – Mısıriyye – Bahâriyye tarikatları da bu yolun vusta (orta) kısımlarında **yer alan kollarıdır.**

20 – Şa‘bâniyye

Tarikat-ı aliyye-i Şa‘bâniyye, büyük evliyaullahtan Şeyh **Şa‘bân-ı Kastamonî** Hazretlerine bağlıdır. Bahsi geçen zatın şeyhi, Şeyh Hayreddin Tokadî Hazretleridir. O da tarikatı Şeyh Mehmed Cemâl el-Halvetî’den almıştır. Bu yönüyle, Sünbûliyye gibi, Şa‘bâniyye tarikatı da hem Zeynîyye hem de Halvetiyye tarikatlarını birleştirir.

Karabaşîyye – Nasuhiyye – Çerkeşîyye – Bekriyye gibi tarikatlar da bu **Şa‘bâniyye yolunun kollarındandır.**

21 – Uşşâkiyye

Tarikat-ı aliyye-i Uşşâkiyye, büyük evliyaullahtan Şeyh **Hüsameddin Buhârî Uşşâkî** Hazretlerine bağlıdır. Bahsi geçen zatın şeyhi, Seyyid Ahmed-i Semerkandî Hazretidir. İstanbul’a teşrif ettiklerinde Şeyh İbrahim Ümmî Sinân Hazretlerinden de tarikat almışlardır. Onların şeyhi, Hacı İzzeddin Karamanî olup, Yiğitbaşı halifelerindendir.

Bu tarıkatta her şey belli vakitlerde özel evradlar ve kıyam orucu üzerinedir. On iki esmâ ile sülûk üzerinedir.

Muslihiyye – Câhidiyye – Cemâliyye – Salâhiyye – Zühdiyye – Rüşdiyye – Hulûsiyye – İrşâdiyye tarikatları da **Tarikat-ı Uşşâkiyye’nin kollarındandır.**

22 – Celvetiyye

Tarikat-ı âliyye-i Celvetiyye, kamer-i enver-nisbeli; Şeyh İbrâhim Zâhid-i Geylânî zamanında hilal derecesindeyken, Şeyh Muhammed Üftâde ve

Azîz Mahmud Hüdâyî Hazretleri zamanında dolunay haline (bedr-i kâmil) erişmiştir.

Söz konusu Hüdâyî Hazretleri, Mısır'da Şeyh Kerîmü'd-dîn Celvetî'den nisbet almışsa da asıl terbiyesi, Bursa'da Şeyh Üftâde Hazretlerindendir. Üftâde Hazretleri de Hızır Dede, o da Hacı Bayram Veli Hazretlerinden halifelik almıştır.

Selâmiyye – Hakkıyye – Hâşimiyye tarikatları da, **Tarikat-ı Celvetiyye'nin kollarındandır.**

23 – Mısriyye

Tarikat-ı âliyye-i Mısriyye, büyük velilerden Şeyh **Mehmed Mısri Niyâzi** Hazretlerine mensuptur.

Söz konusu zatın şeyhleri: Şeyh Sinân Ümmî, Şeyh Abdu'l-Vehhâb-ı Elmalî ve Şeyh Tâlib-i Ümmîdir.

Bunlar, Yiğitbaşı Efendi Hazretleri vasıtasıyla feyz almışlardır.

24 – Cerrahiyye

Tarikat-ı âliyye-i Cerrahiyye tarikatı, saygıdeğer şeyhlerden **Nûreddin Cerrahî** Hazretlerine mensuptur.

Bahsi geçen bu zatın şeyhi, Şeyh Ali Köstendîlî Hazretidir. O da sekiz vasıta ile Yiğitbaşı Efendi Hazretlerinden feyiz almıştır.

25 – Bekriyye

Tarikat-ı âliyye-i Bekriyye Tarikatı, **Seyyid Mustafa el-Bekrî es-Sıddîk** Hazretlerine mensuptur.

Bu yüce zat, Arab diyarında Halvetiyye tarikatını yayan kimsedir. Şeyhi, “Hacı Baba” adıyla tanınan ve Edirne’de medfun bulunan Şeyh Mustafa el-Bolevî’dir. O da Karabaş Veli Hazretlerinden, o da İsmail-i Çorumî, Şeyh Ömerü'l-Fuadî, Şeyh Muhyiddin vasıtalarıyla Şa‘bân-ı Veli Hazretlerinden nisbet almıştır.

Bahsi geçen Mustafa el-Bekrî Hazretleri, Abdulgani en-Nablusî, Şeyh Muhammed Bedir ed-Dimyâtî ve Şeyh Muhammed bin Aflet el-Mekkî Hazretlerinden de faydalanmış, bu sebeple bütün sûfî yollarını bir araya toplayan bir zat olmuştur.

Hanifiyye – Semâniyye – Derûdiyye – Ezheriyye – Necâtiyye – Sıyâdiyye – Kemâliyye – Celvetiyye tarikatları da Bekriyye **Tarikatı'nın kollarındandır.**

26 – Hâlidîyye

Tarikat-ı aliyye-i Hâlidîyye Tarikatı, Şeyh Ziyâeddin Molla Hâlid Hazretlerine mensuptur.

Bahsi geçen bu zatın şeyhi, Şeyh Abdullah-ı Dehlevî Hazretidir. O da Şemseddin Cân-ı Cânân Mazhar Hazretlerinden, o da Muhammed Nûrî Bedevânî Hazretlerinden, o da Seyyideddin Arif Hazretlerinden, o da “Urvetü'l-Vüskâ” lakaplı Muhammed el-Mâsûm Hazretlerinden, o da babası Müceddid-i Elf-i Sâni İmam Rabbânî Şeyh Ahmed el-Fârûkî es-Serhendî Hazretlerinden tarik almıştır.

Hazret-i Hâlid'in, Kadiriyye, Sühreverdiyye ve Kübreviyye tarikatlarından da feyiz aldığı bilinmektedir.

Yukarıda yazılan yüce tarikatlardan başka, ismi bilinen diğer tarikatlar da şunlardır:

Üveysiyye – Ünsiyye – Kemâliyye – Edhemiyye – A'zamiyye – Sûfiyye – Tayfûriyye – Hızârîyye – Kasârîyye – Nûriyye – Cündiyye – Bestâmiyye – Hatariyye – Hevârîyye – Sehliyye – Hafîfiyye – Aşkiyye – Sehâkiyye – Ulviyye – Gazâlîyye – Kışriyye – Vefâ'îyye – Ebheriyye – Ârifiyye – Akliyye – Yeseviyye – Ba'ziyye – Kalenderiyye – Şeybânîyye – Sabriyye – İbâdiyye – Âmûdiyye – Meşîşîyye – Şadriyye – Şeysiziyye – Şa ariyye – İdrûsiyye – Nizâmîyye – İfâ'îyye – Nî'metullâhiyye – Mirgânîyye – Sabriyye – Şâh-ı Aliyye – Gavsîyye – Medâriyye – İdrîsiyye.

Bunlar, Pîrân-ı Azam Efendilerimizin isimlerinden ibarettir. Detayları Tibyânü'l-Vesâ'if adlı eserde mevcuttur.

Üçüncü Bölüm, Hakikat Beyanındadır

Hakikat, şekil ile mananın birleşmesidir.

Şeriat hükümleriyle tarikat sırlarının birleşimidir.

Celvet (dışa yöneliş) ile halvetin (içe yöneliş) birleşmesidir.

Zahiriyle bâtını, celâl ile cemâli, şeriatın kulluğu ile hakikatin kalbî yönünü, namazın şer'î formuyla hakikat arayışını, şeriat varlığıyla ayrılık hükümlerini zorunlu kılar. Ama hakikatin cem' haliyle bunların tümü ayakta durur.

Tevhid ağacı, şeriatın köklerinden, tarikatın dallarından doğar; dallardan çıkan kemâl çiçeklerine hakikat adı verilir.

Hakikate ulaşanlara ise Sûfiyye (Sûfî) denilir.

Tasavvuf

Tasavvuf; nefsin kötü huylarından arındırılması, kalbin güzel ahlakla donatılması, ruhun nurdan perdelerden temizlenmesi ve sırrın şahitlik ve yakın kemalatıyla yüceltilmesidir.

Yahyâ Şîrvânî Hazretleri, tasavvufun; tam tevbe ile başlayıp, kalp safiyetine ulaşmak ve ezeli ahde vefa ile fenâ fi'llâh makamına erişmekle gerçekleşeceğini bildirmiştir.

Zikrullahın ruhu istilâ etmesinden sonra meydana gelen kalbi huzur, basiret nurudur ki, bu da manevi bir yolculuktur.

Rü'yet makamı, tam marifet ile gerçekleşir ve bu huzur burhanıyla elde edilir.

Tasavvufun başlangıcı: kamil tevbedir,

Sonu: Fenâ fi'llâh (Allah'ta yok oluş)

Vasıtası: Kalp safiyetiyle ezeli ahdi yerine getirmektir.

İmam Sühreverdi'ye göre, “tasavvuf” kelimesi:

- Kalp safiyetinden,
- Yün elbisesi (libas-ı suf) giymekten,
- Saf ve temiz insanlardan,
- Saflaştırma (tasfiye) kökünden türetilmiştir.

İmam Kuşeyrî ise bu kelimenin teknik bir lakap olduğunu, lügat bakımından kök anlamlarla tam uyuşmadığını söylemişse de;

Kökteki uzak uygunluk (münasebet-i baide) yeterli sayıldığı için, tasavvuf ehline “sûfiye” denmiştir.

Tasavvufî Terimler (İstilâhât-ı Sûfiyye)

Şeriat, tarikat, hakikatî olan, manevî mertebelerin tamamını kapsayıp ruhaniyetin saf hakikatine ulaşanlara **sûfiyye** denir.

Bu yüce kişilerin eserlerini takip edenlere ise **mutasavvıf** denir.

Amel ve inanç yönünden onlara uygun olarak uyanlara **mukallid-i muhaklık**, aykırı olanlara ise **mukallid-i mubtıl** denir.

Sûfî büyükleri, manevî makamlar itibarıyla elde ettikleri tecellileri belirli terimlerle ifade etmişlerdir.

Bu terimler aşağıda sıralanacaktır.

“**Vakt**” tabiriyle geçmiş ve gelecek arasındaki zamanı dışarıda bırakarak, “sûfî zamanının oğludur” denilmesiyle, hâline en uygun ve en üstün olanla sürekli meşguliyet kastedilir.

Gelecekle ya da geçmişe ait bir şeyle meşgul olmak, şimdiki hâli kaçırmaktır.

Zamanı hayırdan çalan şey, kandırıcıyı çeker. Çünkü vakit, ezeli takdirin zuhur zamanıdır.

Sûfiler, uyanıklık hâlinde şeriatla, mahv (kendini silme) hâlinde hakikatle kaim olarak vakitlerini israftan koruyup “**sahibü'l-vakt**” (vaktin sahibi) olmuşlardır.

Vakit, üç hâle riayet etmektir:

- Zamanın huzurla geçmesini sağlamak,
- Hakk'ın tasarrufunu müşahade etmek,
- Gelen hâle dikkat kesilmek.

“Li-mâ'allâhi vakt” (Allah'la olunan zaman) ifadesi, tecelli makamını ifade eder.

“**Makâm**”, zâhirî ve mânevî edebe riayetle, insanın kemâl mertebelerinden birinde duruşudur.

Sonraki mertebeye ulaşmak, önceki mertebenin tamamlanmasına bağlıdır.

Meselâ:

- Tevbesi sahih olmayanın inâbesi sahih olmaz.
- Kanâati sahih olmayanın tevekkülü sahih olmaz.
- Tevekkülü sahih olmayanın teslimi de sahih değildir.

“**Nefs letâifi**”, nefsin yok olmasıyla kalbin ilahî birliğe ulaşmasıdır.

Bu, hâlin özeti ve sonucudur. Hâl, nefsin başlangıcıdır.

- Vakt, kalplerin sevgilerine,

- Hâl, ruhların sevgililerine,
- Nefs, sırların sevgililerine mahsustur.

Eğer nefs, tevhid nuruna ve marifet rehberliğine eşlik ederse canlıdır, değilse ölüdür.

Hâl, kalbe irade dışı gelen mânâdır ki, bu da ruhun ilerlemesine destek olur.

Hüzün, sevinç (tarâb), heybet, üns (ünsiyet) gibi hâller...

- Makam sahibi, sabittir.
- Hâl sahibi, değişkendir ve ilerleyicidir.

Bazılarına göre hâl daimîdir, geçici olan hâle ise levâyih (parıltı) denilir.

Kabz-Bast

Şeriat makamında kabz ve bast, yani ruhî daralma ve ferahlık; korku ve ümi-de bağlı kemal hâlidir. Tarikat makamında ise kabz, bast'a dönüşür. Ancak fark şudur:

- Korku, gelecekte beklenen bir emre dayanır,
- Kabz ise doğrudan gelen bir emrin etkisiyle meydana gelir.

Bast ve reca (ümit) de aynı biçimdedir.

Her sâlikin bastı, kendi kabzı kadar olur.

Kalbe gelen bir azarlama veya terbiye edici hal kabz hâlini doğurur;

Lütuf ve rahmet işaretleriyle de bast meydana gelir.

Kabz hâlinde hemen çıkmaya çalışmamak;

Bast hâlindeyken de gevşeyip laubaliliğe düşmemek,

Sülûk edeplerindendir. Bu şekilde, kötü duruma düşmekten korunur.

Ragbet-Rehbet

Kabz ve bastın kemal ve özünden doğar:

- Ragbet: Razi olunan sebeplere kalbin yönelmesidir. Ruhani bir zorlayıcı kalpte oluşur.

– Rehbet: Gaflet ve perde hâminden korunmaya sebep olan, ruhânî derin köklü bir melekeye ulaşmaktır.

Heybet-Üns

Ragbet ve rehbetin kemalinden doğar:

– Heybet, üns: Ragbetin kemaliyle, kabz hâlinde dış âleminden kopuş olur, sadece taate yakınlık kalır.

Bu kişi artık zikir ve ibadetten aldığı lezzeti başka hiçbir şeyde bulamaz.

Sekr-Sahv

Heybet ve ünsün kemalinden doğar:

– Sekr: Zikirdeki ruhani zevk ile kendinden geçme hâlidir. Bu hâlde kişinin hassaları tümüyle eşyayı algılayabilir ama idrak tam değildir.

– Sekrde idrak tamamen kaybolur.

– Sahv: Eşyayı yeniden idrak etmeye dönüştür.

Sekr, kalbin cemali idrakiyle gelen nurani bir parıltıyla hissin yok olmasıdır.

Sahv ise aşkın tam çekiciliğinden sonra idrake dönüş hâlidir.

Sekrde hâl gözlemlenir,

Sahvde ise ilim tecellisine ulaşılır.

Telvîn-Temkîn

Hâlden hâle geçişle gelişme “telvîn”dir.

Kemal mertebesinde sabit kalmak ise “temkîn”dir.

Temkîn, sekr ve sahvin kemalinden doğar.

Fenâ-Bekâ, televvün (hâllerin değişmesi) ile temkînin (kalıcılık, sarsılmazlık) özeti ve sonucudur.

Uyanıklık hâlindeki benliğin (ahad-ı yaktaz) ortadan kalkması, başkasının varlığını gerektirir; bu fenâdır.

Kötü ahlâkların yok edilmesi fenâ, güzel ahlâkların yerleşmesi bekâdır.

İnsani fiillerin silinmesi fenâ, İlâhi fiillerin sabit olması bekâdır.

Beşerî sıfatların mahvolması fenâ, İlâhî sıfatların sabit olması bekâdır.

Fenâ üç mertebedir:

1. Sâlikin (manevi yolcunun), nefsinden ve sıfatlarından fânî olup, Hak sıfatlarıyla bâkî olmasıdır.
2. Hak sıfatlarının müşâhedesinden fânî olup, Hak müşâhedesinde bâkî olmasıdır.
3. Hak müşâhedesinden fânî olup, tamamen Hak'ta yok olarak, Hak'ta bâkî olmasıdır. Bu, celâl ve cemâl tecellisiyle gerçekleşir.

Bu makamda karşılıklı olarak ortaya çıkan ahlâklar – hüzn, sevinç, gazap, rıza gibi – Allah için, Allah'ta ve Allah ile birlikte ortaya çıkar. Bu da ma'îyyet (birlikte olma) mertebelerinin meşhur hâlidir.

Karib ve Bai'd (Yakınlık ve Uzaklık)

Yakınlık (kurb)'un ilk mertebesi, Allah'ın tevfikine (başarı nasibine) yakın olmaktır.

Bu hâl, vahdet ayetlerinin sürekli delillerle insana ulaşması hâlidir.

Bundan sonra gelen uzaklık (bai'd) ise, tevfikten mahrum kalmaktır.

İbadetle geçirilen vakitler, tevfik yakınlığının alametidir.

İbadetten uzak, günahlarla geçirilen zamanlar ise tevfikten uzaklığın delilidir.

Yakınlık (karib) mertebeleri şunlardır:

1. İmana yakın olmak
2. Amel ve ihlâsa yakın olmak
3. Güzel ahlâkla ahlâklanmağa yakın olmak
4. Fiillerde tevhid tecellisine yakın olmak
5. Sıfatlarda tevhid tecellisine yakın olmak
6. Zâtta tevhid tecellisine yakın olmaktır.

Tembih

Zâtın tevhîd tecellisi, imkân âlemindeki zâtın, vacip zâta yaklaşması demek değildir.

Çünkü Cenâb-ı Hak, yön, sınır, miktar ve taraflardan münezzehtir.

Yani mahlûkun O'na kavuşması da ayrılması da O'na nispetle mümkün değildir.

İlâhî Samediyet, ezelden ebede olduğu gibi şimdi de olduğu gibidir. Tecellî, kulun kabiliyeti ve kalbin cilâsı oranında, ilâhî bir lütufla gerçekleşir.

İmam Kuşeyrî (radıyallahu anh) şöyle beyan eder:

Karib (yakınlık) üç kısımdır:

1. Muhâldir – Zât ile zâta doğrudan yakınlık (bu mümkün değildir).
2. Vaciptir – İlîm ve görmeyle olan yakınlık.
3. Câizdir – Lütuf ve fazl ile olan yakınlık.

Bazılarına göre sıfatî yakınlık, zâtî yakınlık mertebesindedir; zira sıfat, zâtın ne aynıdır ne de gayrisidir.

“Havâtır”: Kalbe gelen hitaplardır.

- Nefisten gelirse: **Hevâ**
- Cin şeytanındansa: **Desâis**
- Melekten gelirse: **İlhâm**
- Hak'tansa: **Havâtır-ı Hakkâniyye denir.**

Nefsânî ve şeytânî olanlar, şehvet ve isyana yönlendirir.

Hakkânî ve melekî olanlar, itaat ve istikamete yönlendirir.

Mahv ve İsbât

Mertebeler üzerinde arka arkaya gelir.

- Nefsânî sıfatların silinmesi: Mahv,
- Rûhânî sıfatların ispatı: İsbât

- Sonradan olan fiillerin silinmesi, kadîm fiillerin ispatı
- Mümkün sıfat ve zâtların silinmesi, kadîm sıfat ve vacip zâtın ispatı

Bu mahv ve isbât, Allah'ın inayet feyziyle olur ve kulun kabiliyet derecesine göre gerçekleşir.

Örnekler:

- Günahın silinmesi → muamelelerin ispatı
- Gafletin silinmesi → menzillerin ispatı
- İlletin silinmesi → vuslatın ispatı
- Varlığın silinmesi → şuhûdun ispatı

Bir kimse İmam Şibli Hazretlerine:

“Neden seni böyle huzursuz görüyorum? Allah seninle, sen de Allah’la değil misin?” deyince,

Şibli cevaben:

“Ben Allah ile olsam benliğimi bilirdim. Lâkin ben Allah’ta mahv olmuş, yok olmuşum.” buyurmuştur.

Zevk ve Şurb

“Zevk ve içme” tecellîlerin meyveleri ve keşiflerin sonuçlarındandır.

- Önce zevk,
- Sonra şurb (manevî içiş),
- Sonra da rey (sürekli ruhsal beslenme) meydana gelir.

Zevk sahibi, ruhânî sarhoşluğun başlangıcına ulaşır.

Şurb sahibi, sarhoşluğa maruz kalır.

Rey sahibi, bütün hazlardan fânî olmuş, zevk ve içişle ruhsal beslenmeye ermiş, bu yüzden hal sarhoşluğuna boyanmaz.

Setr ve Tecellî

Setr ve tecellî, manevî nurların yansımalarının açığa çıkması (inkişâf) ve sonra durmasıdır.

Bu durma, ruhun taşıma gücüne göre gelen ilâhî tecellîyi örtme makamında olur.

Bu da, daha yukarıdaki tecellîyi kaldırma gücü doğmadığı zaman oluşan koruyucu bir perdedir.

Hazret-i Musa'ya gelen,

“**Ve mâ tilke biyemînike yâ Mûsâ?**” (Ey Musa, sağ elindeki nedir?) (Tâhâ-17) İlâhî hitabı, setr makamındandır demişlerdir.

Levâhîn, Tevâlî, Levâmî

Bunlar, kalpte meydana gelen ilâhî nurların ilk parıltılarıdır.

- Evvela: Levâih (ilk ışımlar)
- Sonra: Levâmî (birkaç anlık parlamalar)
- En sonunda: Tevâlî (sürekli gelen parıltılar) ortaya çıkar.

Levâih, **hızlı geçicidir.**

Levâmî, **birkaç an kalıcıdır.**

Tevâlî, **daha güçlü ve daha kalıcıdır.**

Tecellî tekrar ederse, nurun etkisiyle kalp aydınlanır.

Fakat kalbin terakkisine engel olan, yine bu nurânî tecellîlerdir; çünkü kişi, tecellinin etkisinde kalabilir ve onda duraklayabilir.

Bevârik-ı Hücûm (Ani Gelen Feyizler)

Bu da kalbe birdenbire gelen, gaybî bir feyizdir. Zorlamasız ve beklenmeden kuvvetli bir şekilde gelirse buna hücûm denir.

Muhâzara – Mükâşefe – Müşâhede

Nefse ait gaybî mertebelerin ortaya çıkması, hayalî bir keşiftir.

Bu şu sırayla gerçekleşir:

1. Muhâzara (sözlü telkin gibi dıştan bir bilgi akışı)
2. Mükâşefe (sıfatlara dair sırların açılması)
3. Müşâhede (zâtî nurların doğrudan müşâhedesı)

Bu süreç, kalpte huzur doğurur ve sıfatî tecellilerle genişlik kazanır.

Müşâhedenin ardından, semai sırların perde bulutlarından selamete çıkması, şühûd güneşinin doğuşudur.

- Muhâzara, fiillere dair eserlerle ilgilidir.
- Mükâşefe, sıfatlara ait sırlarla ilgilidir.
- Müşâhede, zâtın nurlarıyla ilgilidir.

Vârid, havâtırdan (zihne gelen düşüncelerden) daha geneldir.

Kalp, ruh, sır, hafî ve ahfâ gibi bütün latifelerde meydana gelen tecellî çeşitlerinin tamamına “vârid” denir.

Zâtî, sıfatî ve fiilî vâridât (ilhamlar), murakabe (iç gözlem) ve halvette (inzi-vada) görülen her türlü manevî hâlleri kapsar. Bunlara bazen işaretle, bazen de ifade (ibaret) yoluyla ulaşılır.

Şâhid

Kalpte hazır bulunan manaya denir.

Bu, şühûd ilmi (görsel bilgi) olup; hal, tecellî, cezbe, berk (parıltı) ve diğerlerinin kalpteki varlığı ve kalbi istilasıdır.

Şibli’nin “Bizde hakikatin şühûdu nerede? Hakikat bizatihi şâhiddir” sözü, kalbinde şühûd galebesinin istilasını ifade eder.

Huzur

Zikrullahın kalbi istilasıyla oluşan ve Allah ile devamlı beraberliği ifade eder.

Bu huzur hali, kişiden kişiye farklılık gösterir.

Kalbî keşif (mükâşefe) de huzurun derecesine göredir.

Tam huzur, istigrak (manevî dalma) gerektirir; bu da kişiyi halkı hissetmekten uzaklaştırır.

Tevâcüd – Vecd – Vücûd

- Tevâcüd, irade dışı vecd hâlini istemek ve zorlama ile yaşamak demektir.

- Vecd, zikrî uygulamaların semeresidir; kalbe ani ve irade dışı gelen ruhi hâldir.

- Vücûd, başta tevâcüd, ortada vecd, sonda ise beşerî sıfatların tamamen yok olup hakikî varlıkla (vücûd-i hakikî) kalmaktır.

Bu durumda vecd-i istigrâkî, vücûd-i istihlâkiye (beşerî varlığın silinip Hak'ta yok oluşa) götürür.

Cem' – Fark

- Fark, kulluk görevlerini beşeriyet yükümlülüğü ile yerine getirmektir.
- Cem', Hak tarafından gelen marifet ve ruhani tecellileri yaşamaktır.

Fark ile ubûdiyet, cem' ile marifet kazanılır.

- “İyyâke na'bûd” ifadesi fark makamını,
- “İyyâke nesta'in” ifadesi cem' makamını gösterir.

Cem'ü'l-Cem'

- Amelleri Allah'a itaate yöneltmek fark makamıdır.
- Bu itaati Allah'tan bir lütuf olarak bilmek cem' makamıdır.
- Tüm fiilleri ve ilahî cereyanları aşarak yalnızca Allah'la meşgul olmak ise cem'ü'l-cem' makamıdır.

Hak'ın fiillerini, sıfatlarını ve zâtını yalnızca Hak ile kaim görmek, “cem'”dir.

Sadece Hakk'ta fani olup güzel (ilahî) şuhûddan (temaşadan) yok olmak ise “cem'ü'l-cem'”dir.

Fark-ı i'tibâr, yani mahlûkatı ilahî bir eser olarak görmekle ortaya çıkan cem'î şuhûd, hem halkı hem Hakk'ı birlikte müşâhede etmektir.

Cem'ü'l-cem', sadece Hakk'ı temaşa ederek halkı bütünüyle göz önünden kaldırmak, yani yok görmek demektir.

Fark-ı sâni, cem'ü'l-cem'den sonra halkiyeti görmemekle birlikte, tekrar halkiyete dönüş yapmak ve hakikatle kaim olmaktır.

Ana Tasavvufî Terimler:

- **Fenâ:** Fiil ve sıfatların şuhûdunun silinmesi, Hakk'ın temasasında yok oluş.
- **Bekâ:** Her şeyin Hakk'ın kudretiyle kaim olduğunu görerek var oluş hâlinde kalmak.

- **İlme'l-yakîn:** Delil ile elde edilen bilgi.
- **Ayne'l-yakîn:** Müşâhede ile elde edilen gerçeklik.
- **Hakka'l-yakîn:** Şuhûdun bilgisinden doğan ve kalpte hissedilen hakikat zevki.
- **Vakfe:** İki makam arasında duraklamak, beklemektir.
- **Veleh:** Vecdin taşkınlığı, kalp ve sırrı her türlü varlıktan ve mâsivâdan (Allah'tan başka her şeyden) arındırmaktır.
- **Tefrîd:** Yalnızca Hak'la kalmak, Hak'ta durmak.
- **Riyâzet:** Nefsin kötü ahlaklarını irade ve disiplinle temizlemektir.
- **Mücâheze:** Nefse muhalefet ederek zorluklara katlanmaktır.
- **Zihâb:** Hakk'ın varlığını müşâhede ile tüm hissedilen güzelliklerin kalpten silinmesidir.
- **Zâcîr:** Mü'minin kalbinde Hak yolunu çağıran ilahî bir dürtüdür.
- **Muhâdese:** Ârifin maddî âlemde değil, manevî âlemde ilhamları işitmesidir.
- **Mekr:** Zahirî edepin ihlali durumunda hâlin bekasının sona ermesidir.
- **Gurbet:** Tabiat makamından çıkmak, yüce arzu derecelerine ve ruh latifelerine yükselmektir.
- **Fütûh:** Zahirde ibadet, batında halâvet (manevî tat) ve keşif hâlinin devamıdır.
- **İsm:** Kulun hâline hâkim olan Esmâ-i İlâhî'dir.
- **Zevâid:** Gayba iman seviyesinin üzerine yakîn ve şuhûdun eklenmesidir.
- **Terakkî:** makamlar ve mârifet hâllerinde artış ve ilerleyiştir.
- **Tedellî:** İlâhî tecellî nurlarının yakınlarla inişi, yani tecellî mertebesinden beşeriyete dönüş hâlidir.
- **Halvet:** tam bir fenâ (yokluk) içinde ikilikten kurtuluştur.

• **Celvet:** Allah'ın sıfatlarıyla hakikate ulaşmış kulun halvete veda ederek dışa dönmesi, yani Allah'ın sıfatlarıyla varlığını sürdürmesidir.

• **Hicâb:** her mertebede talep edilene engel olan belirginliktir.

• **Nûn:** gaybî ilmin toplu bilgisidir.

• **Kalem:** ayrıntılı ilmin aynıdır.

• **Hû ve Hüviyet:** doğru şekilde idrak edilmemiş gaybî hakikattir.

• **Nûr:** kalpten Allah'tan başka her şeyi uzaklaştıran İlâhî gelen esintidir.

• **Zulmet:** manevî görüşe (basiret) engel olan kötü ahlak ve hâllerdir.

• **Âlem-i Emr:** "Ol!" emriyle meydana gelmiş soyut varlıklar âlemidir.

• **Âlem-i Halk:** maddeyle yaratılmış şehâdet (görünür) âlemidir.

• **Âlem-i Berzah:** bedenler âlemi ile emir âlemi arasında bulunan, görülebilen ara âlemdir.

• **İntibâh:** İlâhî inayetle, Hakk'ın sözünün kulun kalbinde korunması ve Allah'tan başkasından engellenmesidir.

Ricâlullah (Allah erleri)

• **"Efrâd"** kutbun nazarı dışında kalan velilerdir.

• **"Nukabâ"** üç yüz kişilik bir topluluktur; nefis tezkiyesi, kalp arınması, ruhun saflaşması ve sırrın tecellisiyle hakikat hazinesine ulaşmışlardır.

• **"Nücebâ"** yaratılmışlara celâl tecellisi yansıtan Allah erleridir. Sayıları kırktır, "kırklar" diye anılırlar.

• **"Budelâ"** yedi kişidir. Melekler bazen onların kılığına girer ve onların makamlarında görünür. Veya bir yere gittiklerinde, yerlerinde suretlerinden bir ceset kalır; bu yüzden "bedel" (yerine geçen) anlamında budelâ denilmiştir.

• **"Evtâd"** dünyanın dört yönü (doğu, batı, kuzey, güney) üzerinde etkili olan, o cihetlerin mânevî makamlarını temsil eden dört kişidir.

"İmâmân", gavsın sağ ve sol tarafında duran, kutsal iki şahıstır.

Sağ tarafta duran, melekûta (görünmeyen âleme) nazar eder.

Sol tarafta duran ise melekeye (meleki kuvvetlere) nazar eder.

Sol tarafta duran, kutba halef olur. Mertebesi, sağ taraftakinden daha üstündür.

“**Kutb**”, kalbi İsrâfil’in kalbi üzerine olan, her zaman Allah’ın nazar ettiği, evliyanın reisi olan kişidir.

Her birinin iç işareti (batınî alameti) olduğu gibi, manevî rütbeye hak kazandıkları anda özel bir tecelli de meydana gelir.

Dördüncü Bâb: Ma’rifetullah (Allah’ı Bilmek) Beyanı Üzerinedir

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ “Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım” (Zâriyât-56) âyet-i kerimesi,

“**li-ya’rifûn**” (beni bilsinler diye) şeklinde tefsir edilerek,

kâinatın yaratılmasındaki gizli hikmetin Allah’ı bilmek olduğu anlaşılır.

Bir diğer delil de sûfî imamların rivayet ettiği şu kudsi hadistir:

“**Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim, mahlûkatı yarattım ki beni bilsinler.**”

Bu da, İlâhî Zat’ın henüz belirlenmemiş hüviyetinin, mümkün varlıklar aracılığıyla bilinip ortaya çıkmasının hikmetine dayanır.

Ma’rifetullah’ın fazileti hakkında:

“Marifetten bir kokuyu almak, çokça amelden daha hayırlıdır.”

Yani, Allah’ı bilmekten az da olsa bir pay almak, çokça ama marifetsiz amelden daha üstündür.

Ma’rifetullah üç kısımdır:

1. Avamın marifeti: Yüzeysel bilgiyle Allah’ı tanıma.
2. Havassın marifeti: Derin ve sıfatlarıyla tanıma.
3. Havassü’l-havassın marifeti: Zatî tecelli ile doğrudan bilme.

Ma’rifetü’l-Avâm (Halkın Marifeti)

Avamın (halkın) marifeti, iman derecesindedir ve bu, eserden müessire (yaratılandan yaratana) geçerek yapılan bir akıl yürütme (istidlal) yoluyla olur. Bu üç kısımdır:

1. İnanç ve Tanıma:

Nimeti verenin, zorunlu varlık olan Allah olduğunu bilip iman etmek; kemal

ve güzellik sıfatlarını bilip Allah'ı sevmek; kahr, celal ve azametini bilip saygı ve korkuyla dolmak; sonsuz kudret eserlerini bilip ibretle bakmak; “Dilediğini yapandır” olduğunu bilip tevekkül etmek; her şeyi yaratan olduğunu bilip kadere razı olmak ve belaya sabretmek.

2. Amel ve Uzak Durma:

Allah'ın emirlerini bilip yerine getirmek, yasaklarını bilip onlardan sakınmak.

3. Şükür ve Yöneliş:

Varlık ve ruh vererek yarattığını bilip her uzvun şükrünü eda etmek; hayat nimetini bilip onu Allah'ın rızasına uygun şekilde kullanmak; iman ve İslamı bilip temel esaslarını korumak. Böylece, “**Allah'tan korkun, Allah size  ğretir**” Bakara-282.  yetiyle, ilm-i yakinden (bilgiyle kesinlik) ayn 'l-yak ne (görerek kesinlik) ulaşmaya çabalar.

Ma'rifetü'l-Havâs (Seçkinlerin Marifeti)

Havâssın (seçkinlerin) marifeti, şuhûd (müşahede) ve  k n (kesin bilgi) mertebesindedir.

“**Nefsini bilen, Rabbini bilir**” hadisinin işaret ettiği gibi, nefsin bilgisi, Allah bilgisinin aynasıdır.

Avam dış  lemle, eserlerle; hav ss ise i   lemle, esmâ (isimler) ile marifete ulaşır.

On sekiz bin âleme karşılık gelen on sekiz enf s  mertebeyi aşanlar, içsel belirlenimlerden (taayyün)  ıkarak şuh d  marifetle hakikate ulaşırlar. Bu durumda:

- Vücut, n s ta (beşeriyete) bakar.
- S ret, Allah'ın isimlerinin eserleriyle renklenmiřtir.
- Kalp, melekûta (gayb  lemine) bakar; fiil nurlarıyla süslenmiřtir.
- Ruh, ceber ta (ilâhî kudret  lemine) bakar; sıfat tecellileriyle doludur.
- Sır, l h t  ayna gibidir; z t  řuunat (içsel ilahî yönelimler) ile birleřmiřtir.

Bu halde olanlar, esmâ, ef' l, sıfat ve z t mertebelerinin tüm tecellilerini kapsayıcı şekilde tanır.

Bu tanıma (marifet), tam fakr (yokluk) mertebesinde gerçekleşir ve saf kul-luk ile özel Rab'lık idrakine ulaşırlar.

Müşâhede Zinciri

Müşâhedelerde, eşyânın belirlenmiş suretleri (taayyünât) isimlerin müşâhedesine ayna olur.

İsimlerin çeşitli tecellileri (televvünât), fiillerin müşâhedesine ayna olur.

Fiillerin ilgili olduğu şeyler (taallukât), sıfatların müşâhedesine ayna olur.

Sıfatların tahakkuku ise, zatın müşâhedesine ayna olur.

Böylece, celâl ve cemâlin vahdet tecellileri dairesinde nefsin bilgisiyle Allah bilgisine ulaşılmış olur.

Havusul-Havâs Marifeti (Seçkinlerin Seçkini Marifeti)

Ahass-ı havâssın marifeti, ayân (açık görme) ve hakka'l-yakîn (kesin bilgi) mertebesiyle elde edilir.

Bu mertebe;

- İcmal (topluluk) ve enfûsi (içsel) olarak genel bir düzeyde,
- Tafsîl (ayrıntı) ve âfâkî (dışsal) olarak özel bir düzeyde

iki suretin birleştirilip birleştirilmemesi, “benliği feda ederek” mümkündür.

Bu da, Hz. Muhammed'in hakikatine varis olma ve hakiki varlık marifetiyle tamamen fânî olmadan sonra gerçekleşir.

Soru: İstihlâk (benliği yok etme) hâlinde marifet mümkün müdür, çelişki yok mudur?

Cevap: İstihlâk makamındaki marifet, doğrudan zat içinde hayret halidir.

Hayret ise, marifetin tam kendisidir.

Hatta, artmış hayret, artmış marifeti gerektirir.

Bu yüzden Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

“Rabbim! Sende hayretimi artır”

Ve Ebû Bekir Sıddîk (radiyallahu anh) şöyle demiştir:

“İdraki İdrak edememek idraktır.”

Bu sözle, marifetin en yüksek derecesini ifade etmiştir.

Bazı olgunların hayreti, heybet (azamet korkusu) doğurur.

Heybet, haşyeti (derin iç ürperışı), haşyet ise kulluğu doğurur.

Ahmed bin Asım el-Antakî şöyle buyurmuştur:

مَنْ كَانَ بِاللَّهِ أَعْرَفَ كَانَ أَخَوْفَ

“Yani Allah’ı daha çok bilen, O’ndan daha çok korkar.”

Zünnûn-ı Mısırî şöyle buyurmuştur:

أَعْرَفُ النَّاسِ بِاللَّهِ أَشَدُّهُمْ حَيْرَةً مِنْهُ

“Allah’ı en çok bilenler, O’na karşı en çok hayret edenlerdir.”

Yani, Cenab-ı Hakk’ı en iyi tanıyanlar, O’nun azametini en derin şekilde idrak edip hayretle karşılayanlardır.

İlâhî marifetin özünden (kününden) maksat, Allah’a karşı azametiyle tazim etmek ve kulluk (ubudiyyet) bilinciyle yaşamaktır.

Seyyidü’t-tâife Hazret-i Cüneyd-i Bağdâdî’ye şöyle sordular:

“Bazı marifet ehli gibi, tüm hareketleri terk etmek takvânın zirvesidir diyenlere ne dersiniz?”

O da şöyle cevap verdi:

“Bu söz, amel ve ibadeti geçersiz sayan bir kavmin sözüdür.

Bana göre bu, büyük bir günahdır.

Bu söz, mükâşefeyi çalmak gibidir.

Delile ihtiyaç duymadan, perde olmadan, hastalıklı isteklerden arınmış görünerek, zina etmekten daha ağır bir günahdır.

Zira, Muhammedî yolda olan ârifler, Hak’tan gelen emirlerle amel ederek Allah’a ulaşmışlardır.

Eğer bin yıl yaşasaydım ve bana emredilen ubudiyyet derecelerinden bir zerreyi bile eksik bırakmazdım.”

Bu sözleriyle, hakikatte arif billah olanların ölçüsünü ve hakikat ehlinin mi-hengini bildirmiştir:

“Allah’ım! Bizi yolda imtihan tuzaklarından koru ve bizi doğrulukla en yüce dostluğa ulaştır!”

Hâtime: Vahdet-i Vücûd Sırrı

Vahdet-i vücûd, mümkün varlıkla vacip varlığın zat bakımından birliği anlamında değildir; bu yönüyle temiz zihinli genç sufilerle tasavvuf ehli arasında bir ihtilaf yoktur.

Çünkü mutasavvıflar, zahir ulemâsının inkâr ettiği tarzda bir vahdet-i vücûd anlayışını savunmazlar.

Bilakis, hem zahir ulemâsı hem de mutasavvıflar akıl sahibidir.

Zira kelimat âlimlerine göre, mümkün varlıkta yokluk da mümkün olduğundan, onun tercihi için vacip olan bir şeye ihtiyaç vardır.

Mutasavvıflar ise yokluk ile yokluk arasında dönen izafî varlığı, “el-ârizu ke’l-mâdûm” (geçici olan, yok hükmündedir) diyerek, sadece Vacibu’l-Vücûd olan Allah’ın gerçek varlık olduğuna inanmışlardır.

İzafî varlığı gözlemlemeyerek, vücûd şirki (birlikte varlık sanısı) fikrinden Allah’ı tenzih etmişlerdir.

Bu nedenle, İmam Rabbânî’nin vahdet-i vücûdu vahdet-i şuhûd olarak tevîl etmesine gerek yoktur.

Zira Hazret-i İmam, bu teville rağmen uyardığı vahdet-i vücûda zaten inanmak zorunda kalır.

Çünkü:

- Bir şeyin varlığında birlik yoksa, onun şuhûd (görüş-idrak) boyutunda da birlik olmaz.

- Aksi takdirde iki şeyi bir görmek, şuhûdda eksiklik alametidir.

Bu durumda, vahdet-i şuhûda inanmak, vahdet-i vücûda inanmak demektir.

Anla! (فَافْهَمْ)

Ayrıca:

- Bu görüşte önceki reddedilen görüşlerle bir çelişki yoktur.
- Hulûl (Allah'ın bir şeye girmesi) de yoktur. Çünkü ezeli ve zorunlu olan Allah'ın varlığı, aslî yokluğa hulûl etmez.
- İttihâd (Allah'la bir olmak) da yoktur. Çünkü yokluk, varlıkla birleşemez.

Bu engellerin ortadan kalkmasıyla, vahdet-i vücûdu, Füsûs okumaları ve vahdet risaleleriyle savunmak, vahdet-i vücûdun ilmi idrakidir.

İdrak, ilimle elde edilen idrak ile varoluşsal idrak arasında, zat ile sıfat kadar fark vardır.

Yahut bu fark, mertebelerin ortaya çıkışının keşfiyle alakalı olup, bu da keşif ve şuhûd makamındaki vahdet-i vücûd anlayışındır ki, bu anlayış “ikilik” içerdiğinden gerçek vahdet-i vücûd ile bağdaşmaz.

Asıl vahdet-i vücûd, enfûs (iç âlem), âfâk (dış âlem), esmâ (isimler), ef'âl (fiiller), sıfatlar ve zat'tan tümüyle soyutlandıktan sonra; o müşâhedenin kendisinden de, bu fenâdan da fânî olmakla idrak edilir.

Gerçek vahdet-i vücûd, ancak bu mertebeye ulaşanlara mahsustur.

Bunun altındaki anlayışlar ise taklide dayalı sözsel kabuldür; ilmi bir ikrardır. Bu da ittihadiyye (hulul anlayışı) ve vücûdiyye (varlıkçılık) gibi sapma riskleri taşıdığından, sükûtle geçilmiş, mukallid (taklitçi) imanı seviyesinde kalmıştır.

Gerçek vahdet-i vücûd, şu dört berzah (ara perde) geçildikten sonra idrak edilir:

1. Esmâ mertebelerinin tecellileri berzahı,
2. Fiillerin yok oluşu (mahviyeti) berzahı,
3. Sonradan ortaya çıkan sıfatların erimesi berzahı,
4. İmkânî zatın mutlak yokluğa dönüş berzahı.

Bu berzahlar geçildikten sonra, mevcudat önce çeşitli renklere bürünmüş kuşatıcı nur ile müşâhede edilir.

Sonra sade ve renklenmemiş kuşatıcı nur müşâhede edilir.

Daha sonra hiçbir renge bürünmemiş nur müşâhede edilir.

İşte ancak bu noktada gerçek vahdet-i vücûd, hakikat ölçüsünde idrak edilir.

Mümkün varlıkların “Her şey fanidir” sırrıyla aslı yokluğa dönmesi ve “O Kahhardır” sırrıyla hakikî varlığın ortaya çıkması, bu şekilde gerçekleşir.

“Allah bizi başlangıçta ve sondaki ilk inayet ehli zümreye katsın, sâdâtın, nebilerin, kutupların ve evtâdın hürmetine... Şahitlerin kıyam ettiği günde.”

Haftanın Evrâdı

Dünya ve ahiret saadetlerinin kazanılması ve her çeşit belânın defedilmesi için, her günün evrâdını günde 100 kez okumaya devam etmek, Allah dostlarından nakledilmiştir.

- Pazar: **El-hamdu li'l-lâhi Rabbi'l-'âlemîn — Yâ Fettâh — 100 kere**
- Pazartesi: **ıyyâke na'budu ve ıyyâke nesta'in — Yâ Latîf — 100 kere**
- Salı: **gayri'l-mağdûbi 'aleyhim ve le'd-dâllîn — Yâ 'Azîz — 100 kere**
- Çarşamba: **mâliki yevmi'd-dîn — Yâ Mûte'âl — 100 kere**
- Perşembe: **sırâte'l-lezîne en'amte 'aleyhim — Yâ Rezzâk — 100 kere**
- Cuma: **er-Rahmâni'r-rahîm — Yâ Nûr — 100 kere**
- Cumartesi: **ihdinâ's-sırâte'l-müstakîm — Yâ Ğanî — 100 kere**